

Általános Vállalkozási Főiskola

**A külföldi működőtőke
hatásai Magyarországon**

Szakdolgozat

Halmos Kornél
halmos.kornel@villanyi.avf.hu

2003

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés

2. Alapvető fogalmak és magyarázatuk

- 2.1 A működőtőke-áramlás külkereskedelem-elméleti magyarázatai
- 2.2 Vállalati szemléletű elméletek
- 2.3 Dunning és az OLI paradigma

3. A külföldi működőtőke beruházások lehetséges hatásai

- 3.1 Gazdaságélénkítő hatás
- 3.2 Foglalkoztatási hatás
- 3.3 Struktúraátalakító hatás
- 3.4 Piaci versenyerősítő hatás
- 3.5 Hatás a beszállítókra
- 3.6 Technika modernizációs hatás
- 3.7 Szolgáltatásokra gyakorolt hatás

4. Nemzetközi tőkeáramlás trendjei

5. Nemzetközi tőkemozgás és Magyarország

- 5.1 A versenyképesség változásának elemzése
- 5.2 A versenyképességi tényezők összefoglalása SWOT tábla segítségével
- 5.3 A külföldi működőtőke Magyarországra áramlás a közelmúltban
- 5.4 A befektetők típusai és motivációi
- 5.5 A működőtőke befektetések motivációi néhány hazánkban beruházó cégek szemszögéből

6. A Smart Hungary beruházás ösztönzési program

- 6.1 A Smart Hungary stratégia céljai
- 6.2 A tervezett eszközrendszer

7. Kutatás-fejlesztés és a működőtőke kapcsolatának vizsgálata

- 7.1 K+F alapfogalmak
- 7.2 A külföldi működőtőke hatása a K+F-re és az innovációra

8. Összegzés és következtetések

Bibliográfia:

Függelék

1. Bevezetés

Magyarországnak, mint kis nyitott gazdaságnak elemi érdeke, hogy a gazdaság átalakulása véglegesen megszilárduljon, hiszen a rendszerváltás után az ország előtt egyetlen helyes út létezik, a világgazdaságba és a szabad piacgazdaság globális rendszerébe való integrálódás. Ez alapozhatja meg az életszínvonal növekedését, a jóléti állam kialakulását, melyben az emberek lehetőségekkel és kilátásokkal teli életet élhetnek.

A politikai és gazdasági rendszerváltást kezdetben fájdalmas és akkor még reménytelenül hosszúnak tűnő recesszió követte. Mára azonban Magyarországot az átmenet győzteseinek között tartják számon. Megvalósult a magyar gazdaságban a magánszektor dominanciája, a külkereskedelem 12 év alatt meg ötszörözte teljesítményét, az európai uniós jogharmonizáció előrehaladott állapotban van, intézményrendszer megszilárdult, kedvező irányt vett a gazdaságot jellemző mutatók elmozdulása, csökken a munkanélküliség és az infláció. Magyarország számos gazdasági döntésben is a legprogresszívebbnek tekinthető a régió többi országához képest, akár a készpénzes privatizáció megvalósítására, akár a 1997-98-as gazdasági válság átvészelésére tett intézkedésekre gondolunk.

Szintén Magyarországnak sikerült igazán jelenős külföldi tőkét, működőtőkét az országba csalogatnia, ami véleményem szerint jelentősen hozzájárult a jó gazdasági teljesítmény eléréséhez. Én úgy gondolom - és elemzések is azt mutatják -, hogy arra a tételre¹, hogy az elmúlt évtizedben azok az országok tudtak felzárkózni, váltak gazdaságilag sikeressé, amelyek jelentős tőkebefogadók voltak, majd - gyakran a náluk létesített multinacionális leányvállalatokon keresztül - maguk is tőkeexportórrá váltak, Magyarország átalakulása az egyik legjobb példa.

Dolgozatomban a külföldi működőtőke-befektetések² hatásaival, a befektetők motivációival, a befektetés ösztönzési rendszer reformjának tervezetével foglalkozom. Munkám során igyekeztem a hozzánk hasonló helyzetben levő Lengyelország és a Cseh Köztársaság működőtőke áramlásra adott válaszaival összehasonlítani hazánkat, és ahol érdekes lehet, ott egyéb OECD tagországokra is kitekintést teszek.

¹ Antalóczy Katalin: A multinacionális cégek szerepe a világgazdaságban, Kelet-Közép-Európában és Magyarországon (Közgazdasági szemle, 1997/4)

² A dolgozatban több helyen az angol FDI, illetve a magyar KMT rövidítéseket szinonimaként használom.

2. Alapvető fogalmak és magyarázatuk

Tőke beáramlásról akkor beszélünk, amikor a külföldi, vagy hazai gazdasági szereplő (természetes személy, jogi személy, vállalat, kormányzat, multinacionális cég) hazai tulajdont szerez és ezért nem hazai fizetőeszközzel fizet. A tőkemozgások a szokásos nemzetközi klasszifikációi szerint az alábbi széles és sokszor éles határral nem rendelkező kategóriákra bonthatjuk:

- **Foreign Direct Investment:** külföldi működőtőke beáramlásról akkor beszélhetünk, ha valamely nem hazai gazdasági befektető valamely hazai vállalatban legalább 10%-os tulajdoni részesedést szerez, vagy részesedését legalább ekkora mértékben növeli. Az FDI révén betelepülő vállalatokat magyar viszonylatban két részre lehet bontani:
 - **Tudás alapú vállalatok:** kimondottan magasán képzett munkaerővel, fejlett technológiát alkalmazva erősen export-orientált termelést folytató vállalatok, melyek telephely választáskor a városi agglomerációt részesítik előnyben (Budapest, Győr, Székesfehérvár)
 - **Munkaintenzív vállalatok:** A fogadó országban, régióban található olcsó erőforrásra, szakképzetlen olcsó munkaerőre alapozzák tevékenységüket. Kis hozzáadott értéket produkálnak, magas import hányaddal működnek, nem feltétlenül alkalmaznak világviszonylatban vett csúcstechnológiát. Elsősorban a minél alacsonyabb költség vezeti őket a telephely választáskor.
- **Portfólió befektetések:** likvid eszközökbe történő befektetés. 10% alatti részvénybefektetések, állampapírok, nemzeti valuták és pénzügyi derivatívok tartoznak ide. Ezen befektetések mozgása a leggyorsabb a világon, s így a legnagyobb a kockázata annak, hogy egy országból kivonják a befektetők. (Ezzel a jelenséggel találkozhattunk például az 1990-es évek második felében a Mexikói, Brazil, Távol-Keleti valutaválságok idején) Az ilyen típusú forró tőkének jelenléte egyfelől jelentheti egy viszonylag olcsó, és könnyen elérhető finanszírozási forrást, a vállalatok beruházásigényének, ugyanakkor azonban magában hordozza (éppen gyors, heves reakciója miatt) esetenként a megalapozatlan tőkemenekítési politikák bekövetkeztét, melyek valóban megrendítik egy-egy térség valutáit, visszavetik növekedését. Mára világossá vált, hogy nem teljesen egészséges az, ha egy térség gazdasági fejlődését csupán a portfólió befektetésre alapozza.
- **Egyéb tőkemozgások:** hitelek, betétek, kereskedelmi- és áruhitelek. Főként államok által felvett, illetve nyújtott adóssággeneráló tőkemozgások.

2.1 A működőtőke-áramlás külkereskedelem-elméleti magyarázatai

A fejezetben kísérletet teszek a működőtőke befektetésekről szóló elméletek idevágó megállapításának bemutatására. Természetesen a dolgozatomban témabeli és terjedelmi korlátai nem engedik meg, hogy teljes és átfogó képet nyújtsak az elméletek teljes skálájáról. Egyfajta sajátos szemüvegen keresztül vizsgálom az elméleteket, koncentrálni azokra a megállapításokra, amelyek témám szempontjából relevánsak lehetnek.

A komparatív előnyök klasszikus elmélete szerint a termelési tényezők mozgásának oka az, hogy a tényezőkhöz az egyes országokban különböző megtérülési ráták kapcsolódnak.

A tényezőárak kiegyenlítésének elmélete alapján a mobil tényezők, köztük a tőke, addig mozognak, amíg megtérülésük nem lesz azonos az egyes országokban. Valamilyen mértékben ennek megfelelően a tényezőmozgások kiegészítői az árumozgásoknak, az országok közötti kereskedelemnek. Így az az ország, amelyik tőkével relatíve jól ellátott és tiltó vámokkal el van zárva a külvilágtól, a tőkeintenzív termékek exportja mellett a tőke kivitelt is megvalósít. A tőkeintenzív termékek exportja és a tőkeexport egyaránt megnöveli a tőke relatív megtérülési rátáját, ami így az egyik ország termelési tényező megtérülési rátáját a másik országokhoz közelíti. Ezt a kiegyenlítő folyamat valójában csak tendenciájában közelítő, hiszen sok körülmény például a szállítási költségek, az országok eltérő termelési függvényei, eltérő preferenciák és a termelési tényezőintenzitás lehetséges átfordulásai miatt a termékek és a tőke áramlása egymásnak nem tökéletes helyettesítője.

A **Mundell** által kidolgozott modell szerint azonban a tőkeáramlás és a termékek áramlása egymásnak tökéletes helyettesítői. Az ő feltételezése szerint a szabadkereskedelem képes a termelési tényezők árának a kiegyenlítésére. Ebből a szabadkereskedelmi helyzetből kiindulva azonban egy bármilyen alacsony vám bevezetése termelési tényező árkülönbségeket indukál, ennek a következménye pedig tőkemozgás lesz, aminek révén kiegyenlítődnek a termelési tényező árai és így a termék árai is. Így az árukereskedelem megszűnhet a két országcsoport között. Természetesen ezen szélsőséges következmények érvényüket veszítik, ha a modellbe bevezetésre kerül bármilyen más tényező, például a szállítási költségek.

A tőkemozgás bevezetésével a Heckscher-Ohlin-i megközelítés egyik fontos feltételezése érvényét veszti. Ebben az esetben ugyanis a tőkével relatíve jobban ellátottság a tőkeintenzív termékek kivitele helyett magát a tőkét is exportálhatja, mindaddig, amíg a relatíve jobb tőkeellátottsága - a tőkeexport következtében - meg nem szűnik.

Ha a klasszikus modellnek megfelelően két terméket, két termelési tényezőt és két országot feltételezünk, valamint megengedjük a termelési függvények eltérését, továbbá feltételezzük, hogy az egyik ország mindkét termék termelésében jobb, hatékonyabb, a másik ország viszont tőkével jobban ellátott, akkor a tőkeáramlás iránya a kevésbé hatékony ország felől a hatékonyabb felé mutat. Így a hatékonyabb ország fogja a tőkeintenzív terméket exportálni és a munkaintenzívet importálni, habár az eredeti tényezőellátottsági jellemzők ezt nem indokolnák. Ha megengedjük a termelési tényező-intenzitások átfordulását, akkor a nemzetközi kereskedelem akár növelheti is a termelési tényezők árai közötti különbségeket és ezáltal ösztönözheti a nemzetközi tőkeáramlást. Tehát az országok közötti tőkeáramlás egy része magyarázható a termelési tényező-ellátottság különbségeivel. Egyrészt a mobil tényezők abba az országba áramlanak amelyik kevésbé ellátott, másrészt az immobil termelési tényezőkkel való ellátottság befolyásolhatja a mobil termelési tényezők mozgását, attól függően, hogy egy-egy iparág ezen termelési tényezők milyen kombinációját használja.

Szintén tőkeáramlást hozhat létre minden olyan szabályozás, egyéb tényező (*pld. vám, szállítási költségek*), amelyik valamilyen módon akadályozza a termékek áramlását és azon keresztül a termelési tényezők relatív árának kiegyenlítését.

Ha a növekvő volumenhozadék feltételezésével élünk, abban az esetben, ha a vállalatok a termelt mennyiséggel versenyeznek, magyarázatot kapunk az iparágon belüli kereskedelem létrejöttére. A kereskedelempolitika, vagy a szállítási költségek bekapcsolásával pedig a nagyobb piac magához vonhatja egy iparág teljes termelését. A mobil termelési tényezők áramlásának megengedésével a tőke ennek megfelelően az adott iparágban a nagyobb piaccal rendelkező országban keres befektetési lehetőséget.

A kimondottan a működőtőke befektetésre vonatkozó magyarázatok nem olyan szigorúak és következetesek, mint a nemzetközi gazdaságtani elméletek. A befektetés motivációi externáliák, piaci tökéletlenségek, melyeket egy multinacionális nagyvállalat a külföldi tőkebefektetés révén képes internalizálni, vagy kiiktatni.

2.2 Vállalati szemléletű elméletek

A vállalatok nemzetközi tevékenységének kialakulása, illetve a transznacionális vállalatok vizsgálata az 1960-as 1970-es években vett nagy lendületet. **Hymer**³ tétele szerint a vállalatot nem a neoklasszikus vizsgálat középpontjában álló termelési függvénnyel kell jellemezni, hanem sokkal inkább leírja a gazdálkodó szervezetet egy olyan definíció, mely szerint a szervezet különféle értékekkel rendelkezik. Ezek egy része tárgyi formában megtestesülő, a másik része viszont nem kötődik tárgyakhoz. Ilyen például a tudás, tapasztalat, ismeretek. A vállalat értékei közé sorolandó a vállalat valamennyi alkalmazottja is. Két azonos vállalat közül mindenképpen az van egy adott piacon előnyben, amelyik otthon van, hiszen az több speciális helyi ismerettel, tapasztalattal rendelkezik, amit a piac honorál is. A nemzetközi tevékenység megindításához, a működőtőke befektetések sikeréhez tehát valamilyen speciális, csak a befektető cég birtokában lévő, versenyelőnyt biztosító értékre van szükség.

A versenyelőnynek több forrása is lehet. Származhat termék-innovációból, technológia innovációból, vagy a termék új piacra viteléhez való képességből. Napjainkban pedig különös hangsúllyal jelenik meg a hatékony termelési és szolgáltatási tevékenységben, vagy éppen az értékesítésben való kimagasló teljesítmény, de természetesen az előny származhat a vállalati menedzsment speciális szervezési, vállalatvezetési, marketing ismereteiből.

R. Vernon⁴ 1966-ban az amerikai transznacionális vállalatok terjeszkedésének elemzése során megalkotott elmélete alapján az iparági életciklus görbét helyezte a középpontba. Szerinte a fiatal iparágak kialakulására nagy valószínűség szerint a fejlett ipari országokban kerül sor, mégpedig azért, mert ezekben az országokban található megfelelő tőkeerő, szaktudás és tudományos kapacitás, a termelés beindításához szükséges szakképzett munka és az új termékek megvásárlására képes és hajlandó fizetőképes kereslet.

Az iparági életgörbén előre haladva a termékről szerzett információk, termelési tapasztalatok, piaci ismeretek halmozódásával a termék standardizálódik, kialakul az előállítás optimális technológiája, a kereslet és ezzel a termelés is tömegessé válik. A versenyelőny a kutatás-fejlesztésről egyre inkább az árra helyeződik át, ami a termelési tényezők más kombinációját követeli meg. A termelést olyan országokba helyezik ki, ahol a termékekkel és a gyártással összefüggő ismeretek kellő szintje felhalmozódott, de a gyártás költségei jóval alacsonyabbak, mint az innovátor országban.

Aliber⁵ arra a következtetésre jutott, hogy a tőkeáramlások hátterében a nemzetközi tőke és valutapiacok ingadozása is szerepet játszik. A valutakonvertibilitás nemzetközi elterjedése jelentős pénzügyi műveletek előtt nyitott lehetőséget. Aliber úgy vélte, hogy a termeléshez szükséges külföldi kapacitások telepítésével, felvásárlásával a befektető ország tőkései a donor ország valutájának erejét akarják kihasználni. A hazai valutával olyan országokban

³ Hymer, S.H. 1976: The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment, Cambridge, Mass

⁴ Vernon R. 1966 International Investment, and International Trade in the Product Cycle Quarterly Journal of Economics 90.

⁵ Aliber R.V. 1970 A Theory of Direct Foreign Investment

finanszíroznak beruházásokat, amelyekben a valuta alulértékelt, és így az olcsóbbá vált beruházásokkal nagymértékű költségmegtakarítást érhetnek el.

2.3 Dunning és az OLI paradigma

J.H. Dunning eklektikus elméletében arra tett kísérletet, hogy az addigi működőtőke áramlás bizonyos területeit magyarázó, leíró különféle elméletek bizonyos részeit egybeolvassza. A legfontosabb elemeit a tranzakciós költségek elméletéből, az internalizációs elméletből és a stratégiai menedzsment megközelítésből merítette. Az eklektikus elmélet legfőbb hipotézise az, hogy a vállalat az exporttal szemben akkor részesíti előnyben a működőtőke beruházást, ha ezzel a cég tulajdonosi és tranzakciós költségelőnyökre tehet szert, valamint a helyi termelési feltételek is kedvezőek.

Dunning három tényezőt tart meghatározónak a működőtőke áramlás szempontjából:

- a befektető cégre vonatkozó, vállalatspecifikus előnyöket (*O-ownership advantages*)
- a befektetés helyére vonatkozó előnyöket (*L-location advantages*)
- az internalizációs előnyöket (*I-internalisation advantages*).

A klasszikus elmélettel ellentétben a vállalatspecifikus, tulajdonosi előnyök képesek magyarázatot adni az iparágon belüli működőtőke-áramlás létrejöttére. Ekkor a lokalizációs előnyök nem képesek megmagyarázni egy-egy szektorban a külföldi működőtőke jelenlétét a fogadó országban, hiszen ezért a vállalati stratégia, a vállalatspecifikus és ipárspecifikus tényezők a felelősek.

A beruházásokat Dunning négy csoportba osztotta:

1. A **helyi erőforrásokat kiaknázó** külföldi befektetések. Ezek célja, hogy a termelési tényezők költségeiben meglévő nemzetközi eltéréseket kihasználja. A beruházó motívuma a tevékenység nyereségességének, versenyképességének növelése. A kihelyezett termelés outputja exportra kerül, többnyire fejlett ipari országokba. Ez lényegében a neoklasszikus modell vállalata. A megcélzott erőforrások lehetnek természeti erőforrások, munkaerő és külföldön a befektetéssel megszerzett technológia, üzleti tudás, szervezeti tapasztalat, stb. Ez utóbbiak bevonása a modellbe már távolabb mutat a neoklasszikus gondolatmeneten.
2. A **piacorientált beruházók** célja a befogadó ország és közvetlen környezetének ellátása termékekkel. Az ilyen jellegű külföldi működőtőke beruházásoknak öt meghatározó oka lehet. Az első a követő beruházás. A beruházó azokban az országokban létesít kapacitásokat, ahol legfontosabb szállítói vagy vevői vannak, mert ezzel biztosítja, erősíti a folyamatos üzletmenetet. Egy másik ok a termékeknek a helyi igényekhez való igazítása, vagy a helyi, speciális termelési tényezők bevonásának igénye (pl. egy az adott piacon megszokott alapanyag felhasználása). A helyi piacok ellátása lényegesen olcsóbb lehet helyben történő termeléssel, a termelési és tranzakciós költségek alacsonyabb szintje miatt. A negyedik ok az, hogy a vállalatot versenytársai kényszerítik a globális versenyben arra, hogy adott fontosnak tekintett piacokon megjelenjen. A piaci jelenlét és részesedés a globális stratégia fontos eleme. Végül a befogadó országok lépései, adók, vámok, az import adminisztratív ellenőrzése készíthet a termelés kihelyezésére.

3. A **hatékonyságnövelő beruházások** fő motívuma a már létező, erőforrás- vagy piacorientált beruházások racionalizálása oly módon, hogy a beruházó cég szinergiahatást érjen el a földrajzilag eltérő helyeken működő leányvállalatok összehangolt irányítása révén. Ezek az előnyök természetüknél fogva a méretgazdaságosság, a kockázatmegosztás és az economies of scale révén jelentkeznek. Az előnyök a vállalati értékláncon belül és különböző stratégiai üzleti egységek (SBU) láncai között is érvényesülhetnek.
4. A **stratégiai előnyök érvényesítése** keretében a külföldi vállalatok értékeit vásárolják meg saját hosszútávú stratégiai céljaik elérésére, főleg nemzetközi versenyképességük fenntartása, növekedése érdekében. Ilyen beruházásokat hajtanak végre az integrált globális stratégiát követő nagyvállalatok, de olyan kisebb cégek is, amelyek a nemzetközi tevékenység első lépéseként az ismeretlen piacon versenyképességet biztosító vállalatfelvásárláshoz folyamodnak, ezzel a cég egyéb vagyona mellett, megveszik a piaci ismereteket is.

Dunning szerint a forrás- és piacorientált beruházások a bemutatkozó, első befektetések. A hatékonyságnövelő és stratégiai előnyökre törekvő befektetések általában pótlólagos jellegűek, tehát már létező kapacitásokat változtatnak meg. Ilyen pótlólagos beruházásnak tekinthető az újra befektetett profit is. A működőtőke nemzetközi áramlásában az elmúlt 10 évben megfigyelhető változások nagyrészt e két utóbbi beruházástípus térnyerésére vezethetők vissza. A hatékonyságnövelő befektetéseket az amerikai eredetű transznacionális vállalatok már az 1960-as években elvégezték olyan cégek, amelyeknek már kiterjedt nemzetközi tevékenységük volt. A stratégiai beruházásokra valamennyi fontosabb piacon egyaránt az 1980-as évek második felétől kezdve került sor, döntően azért, mert a versenytársakkal minden piacon egyidejűleg indult meg a konkurenciaharc.

Bár a nemzetközi működőtőke áramlás egészét tekintve a fejlett piacgazdaságok túlsúlya miatt a két utóbbi beruházási típus gyors elterjedése volt jellemző, az újonnan iparosodó országok kezdő beruházásai még az első két típusba sorolhatók voltak. Ugyancsak kivételt jelentenek az újonnan megnyíló piacok, vagyis az átalakuló országok piacai, ahová jelentős mennyiségben érkezett forrás- és piacorientált befektetés. Ugyanakkor mindkét esetben rendkívül gyorsan megindult a hatékonyságjavító és a stratégiai beruházások végrehajtása is. Magyarország esetében például a privatizáció révén megszerzett kapacitások jelentős részét rövidesen pótlólagos beruházásokkal kellett kellően hatékonyra tenni, illetve a stratégiai elképzeléseknek megfelelően alakítani, hogy a nemzetközi rendszer egységes irányításából származó szinergiahatások jelentkezzenek.

Egy más megközelítés alapján a működőtőke áramlásnak három alaptípusát különböztetjük meg⁶

- **Az első típus a hagyományos gyarmati jellegű befektetés.** A tőkeerős vállalatok igyekeznek tevékenységüket a termelési folyamat egészére kiterjeszteni, a termelési folyamatot vertikálisan integrálni. A rendszeres, biztonságos és kiszámítható nyersanyagellátás érdekében saját ellenőrzésük alá vonták a termeléshez szükséges nyersanyagok beszerzési forrásait, bányákat, ültetvényeket. Gyakran a nyersanyagok primer feldolgozását is a nyersanyagforrás közelében elvégzik. Az ilyen jellegű beruházások már a múlt században kezdtek elterjedni és a mai napig működnek hasonlóan. Ilyen befektetések alapvető tulajdonsága, hogy enklávét alkotnak a fogadó országban, nem kapcsolódnak szervesen a gazdaság egyéb területeihez, és ezért a

⁶ Árva László 1994a: A működőtőke-mozgás elméleti és gyakorlati kérdései. MNB Műhelytanulmányok, No. 6.

gazdaságot dinamizáló hatásuk minimális. Nem képesek hozzájárulni a helyi tőkefelhalmozáshoz, és ezzel a gazdaság egészének modernizálásához.

- **A második befektetési típus a fejlett országok között bonyolódik le.** A tőkeáramlás kiváltó oka a javak és szolgáltatások szabad áramlását akadályozó tényezők megkerülése. Ezért az ilyen beruházások kereskedelemhelyettesítő hatásúak. Ez a szubsztitúciós elmélet. A hatvanas évektől a világgazdaság legjelentősebb piacain egyre erősebbé váló protekcionista kereskedelempolitikai gyakorlat alátámasztotta ezt az elméletet. A GATT, majd a WTO fordulók hatására fokozatosan csökkenő vámszintek mellett és helyett a protekcionizmus új formáit vezették be az államok egymás között a kereskedelem szabályozására. Ilyenek például a mennyiségi korlátozások, az adminisztratív akadályok, önkéntes exportkorlátozások. Ezeket a korlátokat az export célországába telepített leányvállalatokon keresztül a vállalatok képesek megkerülni. Ennek a beruházási típusnak a fő ismérve az, hogy nem hoz létre új terméket és kereskedelmi forgalmat, a leányvállalatokon keresztül valósul meg a termelés. A kereskedelmi forgalom mindenképpen létrejönne, csak a protekcionista akadályok miatt nem az átvevő országban.
- **A harmadik külföldi működőtőke befektetési forma a kereskedelmi forgalmat bővítő beruházás.** Ennek alapja a Heckscher-Ohlin-Samuelson elmélet, amely a tényezőellátottság nemzetközi eltéréseit figyelembe véve a termelési tényezők nemzetközi áramlását magyarázza. A gazdaságra gyakorolt modernizációs hatások szempontjából ez a fajta beruházás lehet a legkedvezőbb, hiszen a külföldi tőke által működtetett szektorhoz ezekben az országokban a helyi tulajdonban lévő vállalkozások bővülő köre tud csatlakozni. Ezáltal a gazdaság szélesebb köre részesedett a fellendülő beruházási tevékenység jövedeleméből. Közvetett hatásként pedig a kapcsolódó vállalatok technikai- és tudástranszferben is részesedtek, ami hozzájárult az érintett gazdaságok modernizációjához. Ennek a Kojima féle beruházás modernizációs hatásának volt megfigyelhető jelei a dél-kelet ázsiai kistigrisek esetében, vagy például a magyar gazdaság 1867-1914-es időszakában.

A világgazdaság legfejlettebb országait tömörítő mag területei közötti működőtőke áramlás általában kereskedelemhelyettesítő jellegű. A legfejletlenebb országok felé áramló tőke által nagyrészt gyarmati jellegű beruházásokat valósítanak meg a vállalatok. A mag egyes országai között zajló tőkeáramlás általában kereskedelem fejlesztő. A periféria egyéb, viszonylag fejlettebb térségei között szintén Kojima-féle tőkeáramlás figyelhető meg.

Hogy az egyes országok mennyire képesek a Kojima-befektetésekből rejlő modernizációs hatásokat kiaknázni, azt a helyi tényezők határozzák meg. A sikeres modernizációs hatásnak két fő kritériuma van. Az egyik az, hogy a célországban a külföldi befektetések hozzájárulnak a belső akkumuláció felgyorsításához. A másik tényező az, hogy a célországok idővel maguk is tőkeexportőrként lépnek fel a náluknál fejletlenebb országok piacain, mint ez néhány Közép-Ázsiai ország esetén meg is történt. Természetesen figyelembe kell venni azt a jelenséget is, amit „perverz” tőkeáramlásnak neveznek. A megfigyelések azt mutatják, hogy a nemzetközi tőkeáramlás nem követi a neoklasszikus elméletben feltételezett „természetes irányt”, vagyis a tőke nem a tőkében (viszonylag) gazdag országból a tőkeszegény országok felé, hanem inkább a gazdagabb országok felé áramlik.

Közvetlen külföldi tőkebefektetések állományának regionális összetétele						
Régió/ ország	FDI beáramlás					
	(százalék)					
	1986-90	1991-92	1993-1998	1999-2000	2001	
Fejlett ipari országok	82,4	66,5	612	80	68,4	
Nyugat Európa	38,4	46	33,7	51,9	45,7	
Európai Unió	36,2	45,3	32,1	50,2	43,9	
Japán	0,2	1,2	0,3	0,8	0,8	
Egyesült Államok	34,6	12,7	21,7	22,6	16,9	
Fejlődő országok	17,5	31,2	35,3	17,9	27,9	
Afrika	1,8	2,2	1,8	0,8	2,3	
Latin Amerika	5	11,7	12,3	7,9	11,6	
Ázsia	10,6	17,4	21,2	9,2	13,9	
Kelet-Közép-Európa	0,1	2,2	3,5	2	3,7	

Forrás: UNCTAD World Investment Report 2002.

3. A külföldi működőtőke beruházások lehetséges hatásai

A működőtőke beruházások a befogadó országra gyakorolt hatásai rendkívül összetettek, hatásaikról egységes elméleti keret nincsen. A kérdés egyes szegmensei külön-külön bár, de alaposan vizsgálhatók, mind elméleti, mind gyakorlati szinten. A különböző területekről sok empirikus kutatáson alapuló tanulmány készült. Én itt igyekeztem a dolgozatom fő irányvonalába tartozó területekre helyezni a hangsúlyt.

3.1 Gazdaságélénkítő hatás

A fogadó országok gazdasági növekedést, a GDP bővülését várják a beruházástól, hiszen a GDP bővülése vagy hazai vállalatok, hazai forrásokból valósítják meg, vagy ennek hiánya esetén a külföldi források által jöhet létre. A második eset vonatkozik - a különösen a tőkeszegény - közép kelet európai országokra, hiszen itt - külső vagy belső - források nem állnak rendelkezésre, így a gazdasági növekedésnek két forrása lehet: egyrészt a betelepült cégek termelése, másrészt azon hazai vállalatok termelésnövekedése, amelyek az előbbi cégek közvetlen vagy közvetett hatására képesek növelni a termelésüket. Amennyiben csak az első jelenség valósul meg, tehát csupán a külföldi befektetések termelnek plusz GDP-t, akkor - az additív gazdaságnövekedés elmaradása esetén - nagyobb esélye van a duális gazdaság kialakulásának. Nagy felelőssége van a fogadó országnak ennek az elkerülésében és az integritás erősítését elősegítő intézkedések megtételében. Természetesen az sem mindegy, hogy a külföldi működőtőke által a GDP hány százalékát termeli meg az adott ország. Akkor szerencsés igazán a külföldi működőtőke beruházások összetétele, ha egyrészt a gazdaság több szegmensében valósulnak meg, tehát nem csupán néhány multinacionális vállalat van jelen egy szektorban, hanem több szektorban is megjelennek a befektető vállalatok, és nem csak a világméretű óriáscégek, hanem nemzetközi közép- és nagyvállalatok beruházásokat eszközölnek.

A szektorális megoszlás tekintetében Magyarországon a feldolgozóiparba történtek nagymértékű beruházások, melyek az összes külföldi működőtőke beruházások 37 százalékát⁷ teszik ki, de ez a gazdaság alapvető szerkezetét figyelembe véve nem jelent túlzott mértéket. Másrészt az ország versenyképességét nem csupán egy két - könnyen változó - termelési tényező kiugróan jó értéke határozza meg, hanem több tényező, - mint például a munkaerő képzettsége, jogrendszer stabilitása - tekintetében vett versenyelőnyből adódik össze. Ez ma Magyarországon az egyik legnagyobb „probléma”, hiszen a munkaerő ára az utóbbi években jelentősen emelkedett, és az előnyünk jó részét ez tette ki. 2002-es év végén 2003-as év elején több külföldi tulajdonban lévő vállalat szüntette be magyarországi termelését. Természetesen a többségük mással is indokolta a hazai leányvállalatának a bezárását, de jelentős indokként mindegyiküknél megjelent a munkaerő árának nagymértékű emelkedése.⁸ 2003 januárjában a Salamander cipőket gyártó vállalat 800 alkalmazottját elbocsátva vonult ki hazánkából és az egyetlen indoka az volt, hogy most már nem éri meg a magyarországi termelés, túl magas a bérköltség.

⁷ KSH, Külföldi Működő Tőke Magyarországon 2002.

⁸ Jelenleg Magyarországon nagyon magas a bérekhez kapcsolódó járulékok mértéke

Az IBM merevlemez gyártó egységének bezárása kapcsán szintén felmerült a munkaerő-költségek emelkedése, de a hivatalos indoklásban elsősorban az adattárolók világpiacán tapasztalható visszaesésnek és elhúzódó pangásra hivatkozva zárták be a gyártóegységet.

3.2 Foglalkoztatási hatás

A külföldi működőtőke különböző fajtái különféle hatást gyakorolhatnak a foglalkoztatásra.

A zöldmezős beruházások megvalósításával létrejövő munkahelyek fontos szerepet játszhatnak a munkanélküliség enyhítésében. Nem szabad figyelmen kívül hagyni a beruházás jellegét, hiszen ha a beruházás épp az olcsó munkaerő miatt, csupán az olcsó termelési tényező kihasználása miatt települt az országba, akkor hosszú távon a további párhuzamos beruházások, illetve a kormányzat jóléti politikai intézkedése nyomán emelkedő bérekkel elolvadó versenyelőny az üzem továbbköltöztetését, és az ott dolgozók munkahelyének megszűnését vonhatja maga után. Persze a kérdés korántsem ilyen egyszerű, hiszen ha a munkaerő árának növekedését nem pusztán mesterséges kormányzati beavatkozás okozta, akkor annak más oka lehet, például az, hogy a munkaerőpiacon pótlólagos elhelyezkedési lehetőségek indukálódtak, melyek más változások eredményeképpen jöttek létre (számukra a versenyképességi előnyök éppen magasabbak).

Nagyrészt privatizáció során külföldi kézbe került beruházásoknál általános volt, hogy a racionalizálások keretén belül elbocsátott alkalmazottak rövid távon növelték a munkanélküliek számát. Ezen emberek részben a „vállalaton belüli munkanélküliek” voltak, akik csupán rontották a vállalati eredményességet. Ahhoz, hogy ők ne váljanak a tartósan munkanélküliek részévé, kormányzati beavatkozás szükséges, aminek a gazdaság átalakuláshoz, a szerkezetváltáshoz igazodóan kell megvalósulnia. A mindenkorinak kormányzatnak ezzel hosszú távon is számolnia kell, hiszen a fenntartható fejlődés állandó gazdasági átalakulást is generál, ami előtérbe helyezi az élethosszig tartó tanulási programok megvalósítását.

3.3 Struktúraátalakító hatás

A működőtőke beruházások elsődleges struktúraátalakító hatása a betelepülő iparágak ágazati technikai szerkezetétől, valamint a befogadó ország kezdeti állapotától függ. Abban az esetben, ha az új szerkezeti elemeket sikerül a nemzetgazdaságba integrálni, az egész gazdasági szerkezet gyökeresen átalakulhat, javulhatnak a makrogazdasági mutatók. Ez a hatás érvényesült az IBM Magyarországi beruházásakor, mellyel egy új tevékenységet honosított meg hazánkban. Önmagában átalakította és a high-tech irányába tolta el az export szerkezetét, melyből közel 8 százalékkal⁹ részesedett, a magyarországi leányvállalat az Audi után a második legnagyobb exportárbevételű vállalat volt 543 819 millió forint exportértékesítéssel. (Függelék I.)

Olyan termékeket gyártanak és exportálnak a külföldi tulajdonú multinacionális vállalatok, melyek korábban sokkal kisebb részét képezték a termelésnek. Folyamatosan nőtt a feldolgozóipar túlsúlya. Ezen belül a külföldi tulajdoni részesedésű vállalatok a teljes szektor jegyzett tőkéjének 67,4 százalékát tették ki, az export hányaduk 73,6 százalék. Éltető Andrea¹⁰ egy 1999-es cikkében kiemeli, hogy azokban a szektorokban, ahol a külföldiek

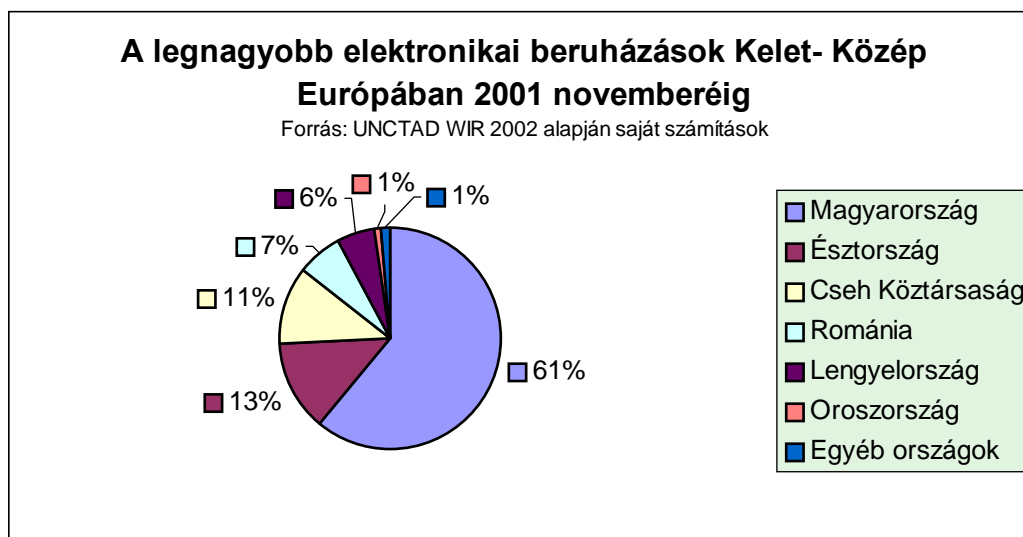
⁹ Forrás: UNCTAD World Investment Report 2002. Antalóczy és Sass 2001. alapján

¹⁰ Éltető Andrea: A működőtőke hatása a külkereskedelemre négy kis közép-európai országban Közgazdasági Szemle 1999. január

(elsősorban multinacionális vállalatok) jelentős mértékben ruháztak be, gyorsan növelték termelésüket és kivitelüket, mialatt más ágazatok sok esetben stagnáltak.

Ez a külkereskedelmi szerkezet változását és növekvő koncentrációját vonta maga után. A külföldi befektetések tehát egyrészt segítették a közép-kelet-európai országok iparágait a nyugati termelési rendszerekbe integrálódásban, másrészt viszont az általuk kiváltott termékszintű és földrajzi koncentráció bizonyos mértékben sebezhetővé is tette őket. Felhívja a figyelmet arra a veszélyre, hogy ha a multinacionális cégek számára a közép-európai országok elvesztik vonzerejüket, a külföldi tőke kivonulhat. E dezinvestíció kockázatát csökkentheti, ha a helyi beszállítói háttérpar kiépül, és ha nem az olcsó, hanem a szakképzett munkaerő bizonyul vonzónak. Véleményem szerint a kockázat tovább csökkenthető, ha a magyar beszállítók nem csupán egy külföldi befektető számára szállítanak be, hanem diverzifikálják termelésüket, szolgáltatásaikat, hogy egy TNC kivonulása ne jelentsen közvetlenül csődöt számukra.

Jelenleg az elektronikai készülékek gyártásában Kelet - Közép Európában a legjelentősebb hányaddal rendelkezünk. A Flextronics (szingapúri), az Elcotech (finn), a Solectron (USA), a Sanmina-SCI (USA), a Zollner (német) mind hazánkban gyártja termékeit. Ezek a vállalatok mind egy fejlettebb gazdasági struktúra és külgazdasági orientáció kialakulását segíthetik elő.

3.4 Piaci versenyerősítő hatás

A betelepülő vállalatok versenyt generálnak egyrészt a tényezőpiacon, másrészt a termékipiacon, ez a versenytársi szinten elsődlegesen a profit csökkenését vonhatja maga után.

A betelepülő vállalat szektora számára az inputokat termelő piaci szegmens szintén élesebb versenyre kényszerül, ez viszont a hatékonyság feltétlen növelését vonhatja maga után, ami nem feltétlenül hátrányos, hiszen ha a belföldi vállalatok képesek a hatékonyságnövelésre és a költségeik csökkentésére, akkor a nemzetközi versenyképességük is nő, tehát a növekvő belföldi verseny és a visszaeső profit által kikényszerített fejlődés során a már a nemzetközi piacon is helytállni képes vállalatok, exportorientálttá válhatnak, ezzel csökkentve a fizetési mérleg hiányát. Figyelembe kell venni persze azt is, ez csak már alapjában véve is csupán fejlődésre képes vállalatok és szektorok számára lehet perspektíva, hiszen ellenkező esetben a teljes lemaradás, a piacról való kiszorulás fenyegeti a vállalatokat, főleg ha a szektorban nemzetközi versenytársaik rendelkeznek azzal a tőkével és hatékonysággal, amit a hazai vállalat nem képes rövid távon utolérni.

A betelepülő vállalat új lehetőségekkel is kecsegtethet, hiszen az általa igényelt inputokat esetleg még senki sem állítja elő az országban, viszont lehetnek olyan vállalatok amelyek képesek lennének ezt a szükséges inputot megtermelni, s számukra ez egy piaci lehetőséget tartogat. Sőt a szerkezetváltásra visszaulva szeretném megjegyezni, hogy ha a termelés megfelelő irányba terelése megvalósul, akkor ezzel a gazdaság szerkezete is korszerűsödhet. A betelepülő vállalat szintjén szélesedik a termékpaletta. A külföldi tapasztalat képes a fogyasztókkal elfogadtatni az új terméket, sőt középtávon a demand pull¹¹ innovációk előretörését is elősegítheti.

3.5 Hatás a beszállítókra

A hazai beszállítókra vonatkozó jótékony hatásról mindenütt gyakran és sokat lehet hallani, így én csak néhány témát emelnék ki erről a területről.

Ilyen például az az eset, amikor a beszállítói arány alacsony, illetve ha a beszállítók csak alacsony feldolgozottsági fokú és alacsony technikai színvonalú termékeket tudnak nyújtani, vagy nyújthatnak a külföldi érdekeltségű vállalatoknak. Ilyenkor előfordulhat, hogy a vállalat saját külföldi beszállítóját részesíti előnyben, telepíti be az országba, aminek a hatása eléggé összetett, nem dönthető el feketén fehéren, hogy jó-e vagy rossz a gazdaság számára. A nemzetközi szinergiában és hatékonyságban gondolkodó transznacionális vállalatok részéről logikus, hogy ők a saját globális beszállítói rendszerükben működnek.

A nemzetközi beszállítók megjelenése és a nemzetközi vertikális vállalati szállítói rendszerek megjelenése a hazai vállalatokat egy állandó előre menekülési „kényszerpályára” állítja, amelyben az újítások, az elengedhetetlen egyre szigorodó minőségbiztosítási rendszerek bevezetése a versenyben maradás egyetlen esélye. A beszállítási tevékenység és az FDI nyomában folyamatosan elválaszthatatlanul ott jár az információéhség, és a tudástranszfer, a kutatás fejlesztés, amire majd egy későbbi fejezetben térek ki bővebben.

Abban az esetben azonban, ha a külföldi vállalatok és a helyi cégek erős kapcsolatokat alakítanak ki, egymás beszállítóivá válnak, egyfajta komplementer szerep jön létre, egyensúly alakulhat ki a két szektor között. Sőt, elméletileg még az az eset is előfordulhat, hogy a külföldi befektetés megadja a kezdő lökést a hazai vállalatoknak, és azok kiszorítják a külföldieket.

Alapvetően a vállalatok között itt is kétféle kapcsolódási irányról beszélhetünk: az előremutató kapcsolódási hatások a termelési láncban előrébb lévő vállalatokra gyakorolt hatásokat jelentik, a hátrafelé mutató kapcsolódási hatások pedig értelemszerűen az inputoldal vállalatait érintik. Szerencsés esetben mindekét hatás érinti a hazai vállalatokat, mégpedig pozitív módon. A veszély itt abban áll, hogy exportorientáció esetén az előremutató, importorientáció esetén pedig a hátrafelé mutató kapcsolódási hatások a külföldi piacokon, illetve vállalatoknál realizálódnak.

3.6 Technika modernizációs hatás

A beruházó cégek ágazati összetételének rendkívüli jelentősége van, hiszen a külföldi vállalatok termelésének technikai- technológiai színvonala eldönti azt, hogy egyáltalán létrejöhet-e a fejlesztő hatás. Erősségében annak is nagy jelentősége van, hogy az adott eset-

¹¹ Igény oldalról jelentkező az innováció, melyben a tárgyi szükségletekből vezethető le az újdonság iránti fizetőképes kereslet.

ben magasabb technológiai színvonal átgyűrűzik-e a hazai cégekre, hogy az országban milyen a kiinduló technológiai szint. Természetesen a viszony nem csak a behozott technológiától és az átadási hajlandóságtól függ, hanem a befogadási-abszorpció készségtől, az adaptációs, implementációs hajlandóságtól, a tanulási képességtől, a két szektor közötti technológiai szakadék mélységétől, kultúrától, a munkavállalók szellemi tőkéjétől, az oktatási rendszertől és még sok additív tényezőtől is.

Mindazonáltal itt nem csak a technikai eszközökre és rendszerekre kell gondolni, hanem a transzferre és a spill-overre teljes innovációs értelmezésben, amelybe a menedzsment módszerek éppúgy beletartoznak, mint a határidők pontos betartása, az optimális logisztikai lánc kialakítása, a termelés-szervezés, vagy a higiéniai szabályok.

Optimális esetben a tudás áramlása, a spill-over kétirányú folyamat, vagyis az egyik újítótól (és tulajdonképpen minden „tudástulajdonostól”) úgy áramlik az információ a másik szereplőhöz, hogy nem történik kompenzáció.

A tudás áramlásakor a beruházás jellege is döntő lehet, hiszen egy zöldmezős beruházás esetében - főleg internalizációs okokból kifolyólag - a cég-specifikus technológiát nem engedi át a vállalat, mert versenyelőnytől esne el, ugyanakkor az akvizíciónál, privatizációnál nagy szerepet játszhat a technológiához és/vagy tudáshoz való hozzáférés.

Az előbbieken kívül még a működőtőke kereskedelem fejlesztő hatását is meg kell említeni. Ez egyrészt fejlett termékek importján keresztül valósul meg (például a vállalatok modern gépeket vásárolnak, vagy a termékpiacon fejlesztésre ösztönözhet, esetleg megpróbálják lemásolni, utánózni a terméket, stb.), másrészt pedig - mint már a piacra gyakorolt hatásoknál említettem - az export, amennyiben fejlett piacokra irányul, magasabb szintű termelésre ösztönözheti, készítheti a vállalatokat, ez az úgynevezett „learning by exporting” hatás¹².

3.7 Szolgáltatásokra gyakorolt hatás

A szolgáltatások jellegüknél fogva alapvetően nem szállíthatók, illetve a távolságnak nagy költségei vannak (az információs technológia terjedésével csökkenthetők, de ma még mindig jelentősek) és ennek két fontos következménye van. Először is legjobban működőtőke befektetéssel és nem exporttal érhető el a piac, másrészt a betelepült cégek szolgáltatásai nem exportálhatók. Nem véletlen tehát a szolgáltató ágazatok magas aránya a működőtőke beáramlásán belül. Amennyiben ez az arány különösen magas, a működőtőke modern jellege szembeötlő, ez esetleg indikátora lehet annak, hogy a külföldi tőke mennyire tekinti fejlettnak az adott ország gazdaságát, lát-e benne potenciás piacot szolgáltatásaira, nem pedig csak például nyersanyagforrást, vagy olcsó munkaerőt.

A szolgáltatások egy része (például pénzügyi, marketing, menedzseri tanácsadás, információs és mérnöki szolgáltatások; ezek az úgynevezett termelői szolgáltatások, vagyis producer services) lefelé mutató kapcsolódási hatásaikon keresztül képesek dinamizálni a gazdaságot, lényegében tudást árusítanak, jótékony hatásuk különösen egy olyan gazdaságban számottevő, ahol a piacgazdaság kialakulása még nem zárult le teljesen. Mivel elsősorban magasan képzett hazai munkaerőre támaszkodik, létrejöhet a spillover hatás, méghozzá munkavállalóként elég erősen. Olyan ismeretek áramlanak szét a gazdaságban, amelyek például a fejlődő, vagy poszt-szocialista országokban hiányzó, de elengedhetetlenül szükséges inputot jelentenek.

¹² Bransletter, 2000.

4. Nemzetközi tőkeáramlás trendjei

A hatvanas évek végétől a világgazdaságban jelentős változások kezdődtek. Felbomlott a gyarmati rendszer, a fejlődő országok fokozatosan integrálódtak a világgazdaságba. Rohamos műszaki-technológiai fejlődés vette kezdetét elsősorban a közlekedés, a távközlés, az adatátvitel területén. Összeomlott a Bretton-Woods-i a második világháború után létrehozott nemzetközi pénzügyi rendszer. Mindezek alapvetően változtatták meg a vállalatok nemzetközi működési feltételeit s ezzel kölcsönhatásban a működőtőke-áramlások sajátosságait. A technikai haladás nyomán lehetővé vált a termelés üzemi szintű nemzetközi specializációja, illetve a korábban laza kapcsolódású anya- és leányvállalatok szoros integrációja. A nemzetközi pénzügyi rendszer bizonytalanságai, a piaci verseny erősödése pedig arra kényszerítette a jelentős tőkeerővel rendelkező cégeket, hogy leányvállalatok külföldi alapításával a tőke megtérülése szempontjából a legkedvezőbb feltételeket kínáló régióba, országba telepítsék tevékenységüket. Ezáltal nemcsak a termelésüket optimalizálták, hanem a piaci kapcsolatok vállalaton belülré hozásával az ár-, árfolyamkockázatokat is csökkentették, továbbá mérsékelhették az állami szabályozás hatásait, az adópolitika terheit.

A folyamat természetesen erőteljesen növekvő nemzetközi tőkeáramlást indukált. 1975 és 1985 között a külföldi működőtőke-befektetések volumene a világtermeléssel, a világexporttal azonos ütemben gyarapodott, s a tíz év alatt megduplázódott. A nyolcvanas évek közepétől a tőkeáramlás üteme nagyságrendekkel ugrott meg: 1985 és 1990 között a direkttőkeberuházások éves értéke az 1975-ös érték nyolcszorosára nőtt, míg ugyanezen időszak alatt a világtermelés és -export csupán megháromszorozódott. A világgazdaság motorjává tehát a nyolcvanas évek közepétől a működőtőke-befektetések váltak. A kilencvenes évek elején a világgazdasági recesszió hatására a tőkebefektetések értéke kissé visszaesett, 1993-ban azonban elérte az 1990-es szintet, 1996-ban pedig már 75 százalékkal meg is haladta azt. Az éves nagyságrendek érzékeltetésére: 1970-ben a világgazdaságban áramló tőke 12 milliárd dollárt tett ki, 1980-ra 47 milliárdra nőtt, 1987-ben elérte a 100 milliárd dollárt, 1990-ben már ennek több mint kétszeresére, 211 milliárd dollárra rúgott, majd 1996-ban 350 milliárd dollárra emelkedett.¹³

Elsősorban ennek az erősen emelkedő tőkeáramlásnak tulajdonítható a világgazdaság globalizációja, amely a multinacionális vállalatok növekvő szerepvállalására vezethető vissza.

¹³ Antalóczy Katalin: A multinacionális cégek szerepe a világgazdaságban, Kelet-Közép-Európában és Magyarországon

Külföldi működőtőke a világban									
	Érték (milliárd dollár)				Éves növekedési ráta (százalék)				
	1982	1990	2001	1986-1990	1991-1995	1996-2000	1999	2000	2001
FDI beáramlás	59	203	735	37795	20.0	14611	20515	13516	18445
FDI kiáramlás	28	233	621	37704	37848	13332	19054	11780	-55.0
FDI beáramlott állomány	734	1874	6846	37787	37865	37881	20.0	37674	37868
FDI kiáramlott állomány	552	1721	6582	37852	37898	37850	37728	37646	37808
Felvásárlások és fúziók		151	601	37737	37703	18111	16072	17958	-47.5
A külföldi tulajdonok eladásai	2541	5479	18517	37880	37899	37755	12420	37636	37866
A külföldi befektetések hozzáadott értéke	594	1423	3495	37851	37779	37964	37667	11933	37836
A külföldi befektetések exportja	670	1169	2600	37878	37806	37871	37630	37932	0.3
A külföldi befektetők foglalkoztatása (ezer fő)	17987	23858	53581	37780	37742	37932	37792	37923	37821
Világ GDP (aktuális áron)	10805	21672	31900	37930	37777	37623	37685	37657	2.0

Forrás: UNCTAD World Investment Report 2002

Az UNCTAD¹⁴ kimutatásai napjainkban mintegy 40 000 transznacionális céget tartanak nyilván, amelyek körülbelül 300 000 vállalkozással vannak jelen a világ 130 országában. A multinacionális vállalatok adták 1993-ban a világtermelés negyedét, ha azonban ehhez hozzáadjuk az anyaországokbeli értékesítést is, akkor a harmadát. A nemzetközi szervezet szerint 1995-ben a világkereskedelem mintegy harmada transznacionális vállalatokon belüli forgalom volt, további harmada e cégek külső partnereknek történő értékesítése, s csak a maradék harmad a TNC-ktől teljesen független forgalom. E cégek tartják továbbá kezükben a nemzetközi technika-kereskedelemnek a 70-80 százalékát. A multinacionális cégek külföldi foglalkoztatottainak száma¹⁵ 2002-ben elérte az 53 millió főt. A legnagyobb cégek éves üzleti forgalma akkora, mint egy közepes ország évi bruttó hazai terméke.

A tőke áramlásának iránya is többször változott. A hatvanas években elsősorban az Egyesült Államok és Nyugat-Európa között zajlott a tőkemozgás, később Japán is integrálódott a folyamatba. A kilencvenes években nőtt meg az Ázsiába és Latin-Amerikába áramló tőke mennyisége, de a tőkebefektetések domináns hányada - nagyjából 60 százaléka - továbbra is a fejlett országok között zajlik.

A nyolcvanas évek közepére megváltozott a működőtőke befektetések megítélése, a tőkeszegény országok számára világossá vált, hogy számukra a gazdasági fejlődés elősegítésének és a további leszakadásuk megfékezésének egy fontos eszköze lehet a külföldi befektetők országukba vonzása. Megindult a versenyfutás a befektetőkért, a nemzeti szabályozásokat liberalizálták, befektetés ösztönzési rendszereket dolgoztak ki, csökkentették a nyereségadó mértékét.

¹⁴ UNCTAD World Investment Report 2000

¹⁵ UNCTAD World Investment Report 2002

N e m z e t i s z a b á l y o z á s o k v á l t o z á s a											
Szabályozás/Évek	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Azon országok száma, ahol változtattak a beruházásokra vonatkozó szabályozásokon	35	43	57	49	64	65	76	60	63	69	71
A megváltoztatott szabályozások száma	82	79	102	110	112	114	151	145	140	150	208
<i>Ebből:</i>											
Az FDI áramlásának előnyös	80	79	101	108	106	98	135	136	131	147	194
Az FDI áramlás számára kevésbé előnyös	2	0	1	2	6	16	16	9	9	3	14

Forrás: UNCTAD World Investment Report 2002, nemzeti statisztikák alapján

5. Nemzetközi tőkemozgás és Magyarország

A kelet-közép-európai régió a második világháborút követő 40-45 évben kiszakadt a világgazdaság fejlődésének fő áramából. A nemzetköziesedés, a globalizáció nélkülük kezdődött, működőtőke-befektetések szinte egyáltalán nem történtek, a multinacionális vállalatok nem jelentek meg a térségben.

A térség világgazdasági reintegrálódása a nyolcvanas-kilencvenes évtizedfordulón kezdődhetett, s Kelet-Közép-Európa ekkor nyílt meg a külföldi beruházók előtt is. A régió súlyos gazdasági válsággal, tőkehiánnyal küzdött, s elvileg nyilvánvaló volt, hogy belső források hiányában modernizáció csak külföldi befektetések segítségével képzelhető el.¹⁶

Majd az 1990-es évek végére már olyan jelentős változások mentek végbe a magyar gazdaságban, amelyek időszerűvé teszik a közvetlen külföldi tőkebefektetések szerepének elemzését. Ezen befektetések jelentős mértékben közre játszhatnak olyan kitörési pontok kialakításában, melyek radikális változásokat hozhatnak a gazdaság szerkezetének és fejlettségének jelenlegi állapotában. Egyrészt ilyen változás az, hogy a közepesen fejlett magyar gazdaság nyitott, liberalizált piacgazdasággá vált, fő partnerei az Európai Unió tagállamai lettek. Másrészt a transznacionális vállalatok befektetései meghatározóvá váltak a magyar gazdaság modern szektoraiban. Ezek a vállalatok a globális műszaki fejlődés és a világpiaci verseny fő szereplői. Stratégiai döntéseik meghatározó fontosságúakká váltak a magyar gazdaság fejlődésében, a termelés szerkezetének alakításában és az ország termelési-innovációs rendszerének vállalati szektorában.

A működőtőke fontosságát és nélkülözhetetlenségét a térség valamennyi országa felismerte és megalkotta azokat a törvényeket, szabályozásokat, amelyek mindenképpen szükségesek a külföldi befektetések megvalósulásához. Megszülettek a befektetőket védő megállapodások, a kettős adóztatást kizáró egyezmények, lehetséges a 100 százalékos külföldi tulajdonszerzés és a profit repatriálása. Megnyíltak a tőzsdék, a bankrendszer kétszintűvé vált. A pénzügyi szektorban is megjelentek a neves külföldi bankok és biztosítótársaságok. A térség országai jelentős lépéseket tettek nemzeti valutájuk konvertibilissé tételére.

A befektetések szempontjából fontos gazdasági törvények hatályba lépésének éve

Ország/Törvény	Bulgária	Cseh Közt.	Magyarország	Lengyel ország	Románia	Szlovákia	Szlovénia
Külföldi befektetések első szabályozása	1980	1985	1972	1986	1970	1985	1965
100% külföldi tulajdon engedélyezése	1991	1989	1988	1988	1989	1989	1989
Tőzsde megnyitása	1992	1993	1990	1991	1995	1993	1989
Társasági törvény	1991	1992	1988	1991	1990	1992	1993
Versenytörvény	1991	1992	1990	1990	1991	1992	1993
Csődtörvény	1994	1993	1991	1990	1995	1993	1993
Kétszintű bankrendszer	1989	1990	1987	1989	1990	1990	1965

Forrás: WIIW; Forschungsberichte No. 215; Transition Report 1994. Idézi: Antalóczy-Ludányi-Salgó-Sass: Kelet-Európa és Magyarország tőkevonzási képessége. Európa Fórum 1996/2.

¹⁶ Antalóczy Katalin: A multinacionális cégek szerepe a világgazdaságban, Kelet-Közép-Európában Magyarország

A transznacionális társaságok szerepe számos ország gazdaságának szerkezeti átalakításában, exportképességének javításában vitathatatlan. Ez azonban akkor volt előnyös az érintett országok számára is, ha képesek voltak a szerkezetváltásra, s arra, hogy az ország számára is fontos területekre kapcsolják be a nemzetközi társaságokat, valamint biztosítsák a nemzetközi beruházások továbbgyűrűző hatását.

A külföldi működőtőke beáramlás három jól elkülöníthető szakaszra osztható fel:¹⁷

1988-1992: A rendszerváltás időszaka a külföldi működőtőke beáramlás első stádiuma, 1992 végéig 5 milliárd dollárnyi működőtőke áramlott az országba. Ezen időszak alatt az országban lezajló változásokat folyamatosan figyelemmel kísérő és korábbi kereskedelmi vagy egyéb kapcsolatokkal rendelkező vállalatok, korai, perspektivikus befektetései, illetve a térség tradicionális befektetőinek megjelenése jellemezte. Ezek az ország piacainak legértékesebb szegmenseit kívánták mindenki mást megelőzve megszerezni. (fogyasztási javak, élelmiszerek előállításával foglalkozó vállalatok) Megjelentek természetesen a magas profitra pályázó kockázati tőkebefektetések is. A korai privatizációs bevételek 950 millió dollárt tettek ki.

1993-1998: A többi közép-kelet európai magánosítástól különböző, piaci alapon megvalósuló privatizáció keretében létrehozott külföldi befektetések nagy hányada az olcsón megvásárolható, versenyképes vagy könnyen azzá tehető, értékes vállalatokat és a belső piac megszerzését célozta meg. 1993-tól a magánosítás befejezéséig 7864 millió dollár privatizációs bevétele keletkezett az államnak, és ennek nagy részét (nagyjából 70 százalékát) a külföldi működőtőke befektetők vállalat felvásárlásai tették ki. Emellett nagy mennyiségű tőke áramlott be pótlólagos, illetve zöldmezős beruházásokon keresztül. Ennek az összege az 1993-1998-as időszakra hozzávetőlegesen 14 milliárd dollárnyi külföldi működőtőkét tett ki. Kiemelkedő területeken a privatizációs, pótlólagos, vagy zöldmezős beruházások révén a magyar gazdaság lényeges szektorai integrálódtak nemzetközi társaságok termelési és értékesítési rendszerébe. Ezzel az országot átsegítették az átalakulás nehéz időszakán, a gazdaságot a világgazdaságba integrálták.

A tőkemozgások intenzitásának növekedése egyrészt az ország világpiaci nyitottságának, valamint az országgazdaságok mérséklődésének volt köszönhető.

1999- napjainkig: A külföldi tőke beáramlása lassuló tendenciát mutat, aminek sok tényező az oka, ezek összefoglalva a következők: a privatizáció lezárulása, a piac bizonyos területeinek telítettsége, a bérszínvonal növekedése, a világgazdasági visszaesés, a forint erősödése. Az országban lévő befektetések a „befektetés befektetést szül” arany szabály szerint várhatóan további tőkét vonzzanak az országba. Figyelembe kell venni azt is, hogy az beruházók profitjuk egy részét újra befektetik. A reinvesztíció mértékéből következtetni lehet a befektetők elkötelezettségére, a gazdaság fejlődőképességére, hiszen nem csupán új befektetők érkeznek, hanem a meglévők is bővítik, fejlesztik helyi tevékenységüket. A gazdaságpolitika számára fontos feladat lenne e cégek további ösztönzése.

5.1 A versenyképesség változásának elemzése

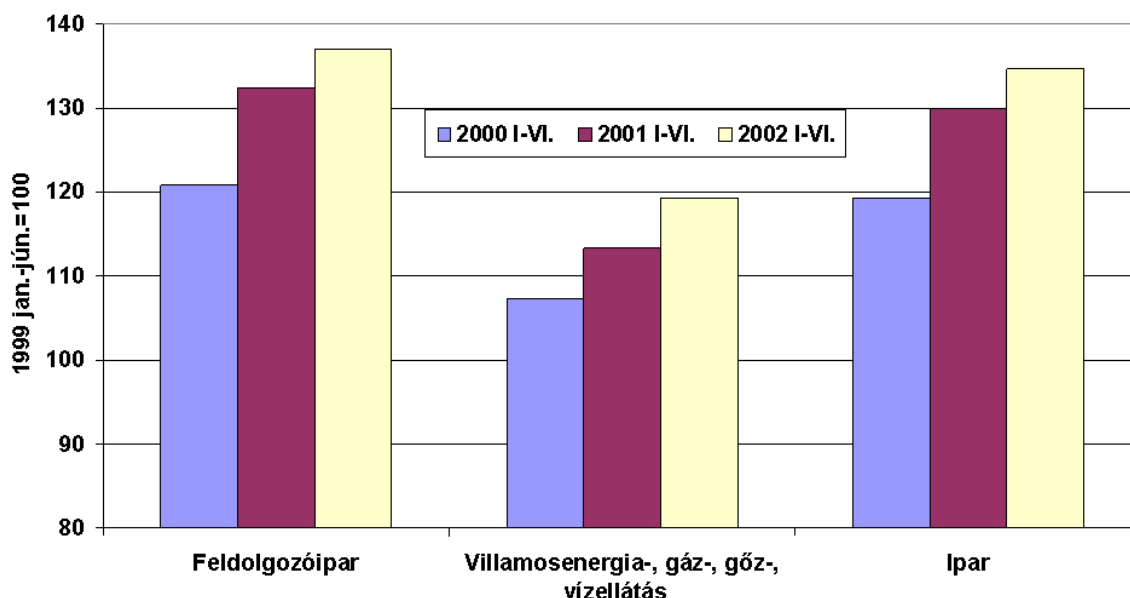
A magyar gazdaság versenyképességének elemzésekor három alapvető tényezőt vettem figyelembe, ezen tényezők alakulása határozza meg Magyarország Közép-Kelet Európában elfoglalt pozícióját. Az első tényező a termelékenység alakulása, a második a forint árfolyamának a változása, a harmadik tényező pedig a munkaerő költsége, ami talán az egyik legnagyobb közvetlenül kihasználható versenyelőnyünk jelenleg.

¹⁷ Az adatok forrása: Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, Magyar Nemzeti Bank, ÁPV Rt.

A rendszerváltást követő években jelentősen nőtt a termelékenység, ami az új tulajdonosok racionalizálással, leépítéssel érték el. Ez volt a növekedés első - defenzív - szakasza. A második szakaszban a technológia implementálása és a munkaerő hozzáértésének javulása eredményezte a javulást.

Jelenleg a bruttó ipari termelési volumen adatai alapján mért termelékenység növekedése az utóbbi két évhez viszonyítva erősen lelassult, ebben jelentős szerepe van a forint 2001 májusától tartó jelentős felértékelődésének és a bruttó átlagkereset 18%¹⁸ feletti növekedésének. Az ipari termelékenység 2002 első felében mindössze 3,6%-kal haladta meg a 2001-es évi szintet. ezen belül a 2002 második negyedévi növekedési ütem (4,6%) gyorsulást mutat az első három hónaphoz képest (2,8%), ez azonban még koránt sem jelent biztosan emelkedő trendet. A mostani helyzetből kiutat a termelékenység növekedésének korábbi, második szakaszára jellemző, de még offenzívebb hozzáállással lehetne ismét egyensúlyba hozni.

Az ipari termelékenység alakulása

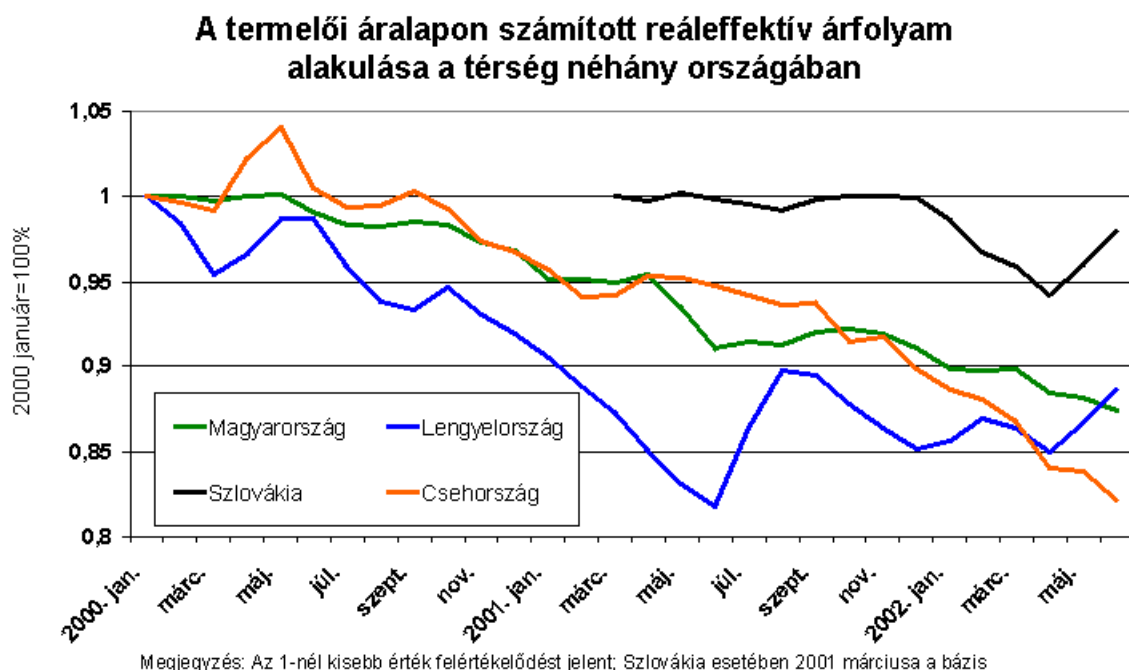
Forrás: Központi Statisztikai Hivatal

A reáleffektív árfolyamindex (az ipari termelői árak alapján számítva) mintegy 5,5%-os felértékelődést mutatott 2002 első felében. A Visegrádi Négyek országaiban az utóbbi években hasonló tendenciájú folyamatok zajlottak - eltekintve a zloty 2001 nyári több mint 10%-os piaci leértékelődésétől -, melynek eredményeképpen mindegyik országban jelentősen romlott az árfolyam alapú versenyképesség. 2002-ben a szlovák korona és a zloty jelentősen gyengült, míg a cseh korona és a forint erősödött, ennek következtében a magyar és a cseh ipari export relatív versenyképessége tovább romlott. Az első felében a legnagyobb felértékelődési nyomás Csehországra nehezedett (a reáleffektív árfolyam közel 10%-kal csökkent), Szlovákiában a magyarországinál mérsékeltbb leértékelődés volt tapasztalható (4%) , míg Lengyelországban az első felében a tavalyi év hasonló periódusához képest enyhe - 0,5%-os - leértékelődés zajlott le.

Hazánkban az MNB - számomra néha irracionálisan szigorúnak tűnő - árfolyam politikája, a kormányzat lazább fiskális politikájával egy fura kettőst alkotott, aminek a következménye az

¹⁸ Vége az olcsó munkaerő korának? Népszabadság, 2003. január 27.

lett, hogy megindult a forint gyors erősödésének folyamata, ami nagyon megrágitotta az exportot. A külföldi tőkével működő (jórészt hatékonyságkereső) vállalatok pedig nagyobb exportintenzitásúak, így az ő jövedelmezőségüket a kialakult helyzet közvetlenül érintette. A tendencia tartósan fennmaradt, aminek egyenes következménye, hogy a TNC-k a következő időszakra vonatkozó stratégiájuk kialakításakor már erőteljes negatív tényezőként kellett, hogy figyelembe vegyék. Az árfolyamerősödés hatására tehát elindult egy kivonulási hullám. 2003 januárjában a jegybank erőteljes kamatvágással gyengítette a forintot és ezzel átmenetileg javított valamelyest az árfolyam alapú versenyképességünkön. Az erősödő tendencia azonban várhatóan a közeljövőben is folytatódni fog, s a helyzetre igazi megoldást talán majd csak az eurozónához való csatlakozás fogja jelenteni.

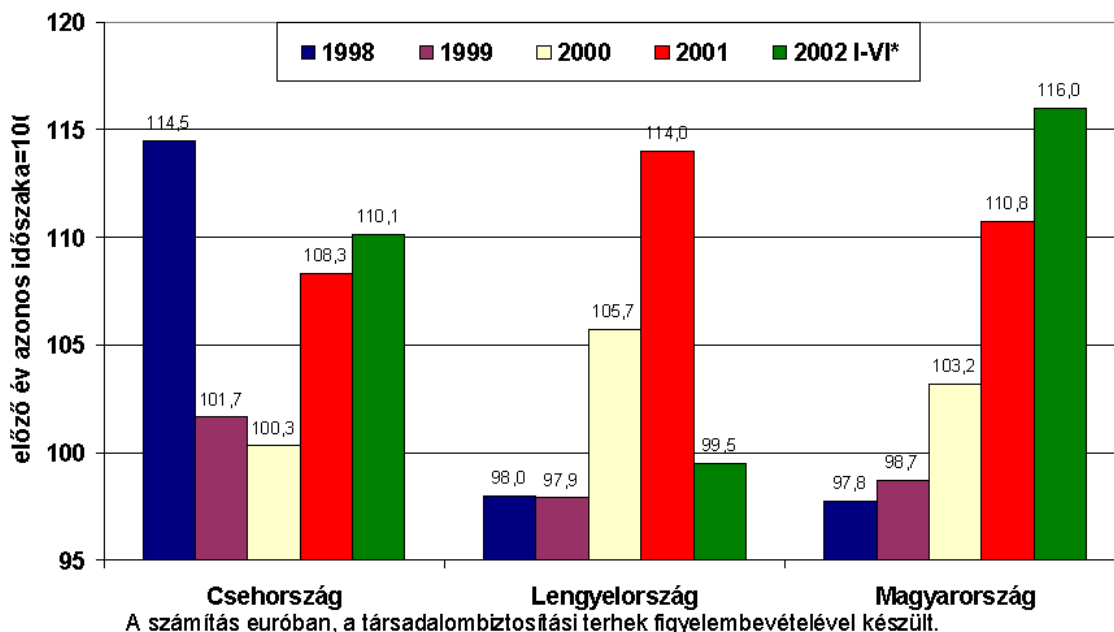

Forrás: GKM, nemzeti statisztikai hivatalok alapján

Magyarországnak a fejlett országokkal szemben fennálló beralapú versenyképességi előnye számottevően visszaesett. Míg a magyar fajlagos munkaköltség 2002 első félévben dollár alapon 15,8 százalékkal nőtt, addig az Egyesült Államokban a 2002 első negyedévi adatok 0,6 százalékos, a második negyedévi pedig 1,8 százalékos csökkenést mutatnak. Nemzetközi viszonylatban jelentősen megrágt a magyarországi munkaerő, miután a forint felértékelődéséhez a bérek nagyarányú emelkedése társult. Mindezt azonban elsősorban akkor érzékelhetjük, ha az összehasonlítást a számunkra leginkább releváns közép- és kelet-európai régió vonatkozásában végezzük el. Megállapítható, hogy Magyarország az elmúlt időszakban határozottan veszített versenyképességéből a térség meghatározó gazdaságaival szemben. A minimálbér jelentős emelése és a forint felértékelődése nyomán nem következett be a foglalkoztatottság drasztikus csökkenése, de az árfolyam erősödésével együtt erős versenyképesség rontó hatása volt. Két ágazatban a mezőgazdaságban és a ruházati iparban jelentősen 8-9¹⁹ százalékkal kevesebb embert alkalmaznak, de csak az utóbbira jellemző a külföldi működőtőke nagyobb arányú jelenléte. Az élelmiszeriparban és az építőiparban azonban csaknem ugyanekkora mértékű növekedés volt tapasztalható, ráadásul ezekben az iparágakban jelentősebb a külföldi tőke jelenléte.

¹⁹ Népszabadság, 2003. január 27. Vége az olcsó munkaerő korának?

Hozzáadott érték alapján számított fajlagos munkaköltség

*A 2002. évi adatok számításakor ipari termelési indexekből indultunk ki.

Forrás: GKM számítás a nemzeti statisztikai hivatalok alapján

A régió versenytárs országaival összehasonlítva (itt elsősorban a Cseh Köztársaságra és Lengyelországra gondolok) az utóbbi két teljes évben szintén komoly fajlagos bérköltség-emelkedés történt, köszönhetően a termelékenységet meghaladó bérnövekedésnek és a nemzeti fizetőeszköz felértékelődésének. Az egységnyi termékre jutó munkaerő-költség a tavalyi évben és az idén azonban egyaránt hazánkban emelkedett a legnagyobb ütemben. A zloty gyengüléséből eredően az euró alapon számított lengyelországi fajlagos munkaerő-költség ráadásul csekély csökkenést mutatott.

2002-ben 48000 új munkahely létesült, elsősorban a kis- és középvállalati szektorban²⁰, a multinacionális vállalatoknál vegyes a kép, néhányan bővítették a termelésüket, újak érkeztek, más területeken pedig leépítettek, megszüntették a termelést.

Kivonulók	Új és bővítő külföldi beruházók
IBM: Székesfehérváron megszüntette a merevlemezgyártást, a világpiaci kereslet csökkenésének indokával bezárta az üzemet, 3700 főt bocsátottak el. Philips: 500 főt bocsát el, megszünteti a CRT monitorok hazai gyártását. Kenwood: beszüntette az autórádió gyártását, 200 ember vált munkanélkülivé. Salamander: Győrén, Mecseknádasdon és Bonyhádon működő cipőgyárak bezárásával 560 főt épített le.	Philips: Székesfehérvárra hozza a hagyományos képcsővű televíziók gyártásának egy részét. Flextronics: várhatóan Zalaegerszegen 1500, Sárváron 600 dolgozót vesz fel. Az elektronikai részegységeket gyártó Jabil Circuit Tiszaújvárosban építette fel gyártóüzemét hazánkban, s mintegy 450 dolgozónak ad munkát. A Munkaügyi Minisztérium adatai szerint a társaság idén mintegy 600 munkavállalót kíván felvenni.

Forrás: Sajtógyűjtés: Népszabadság, Magyar Hírlap, Világgazdaság

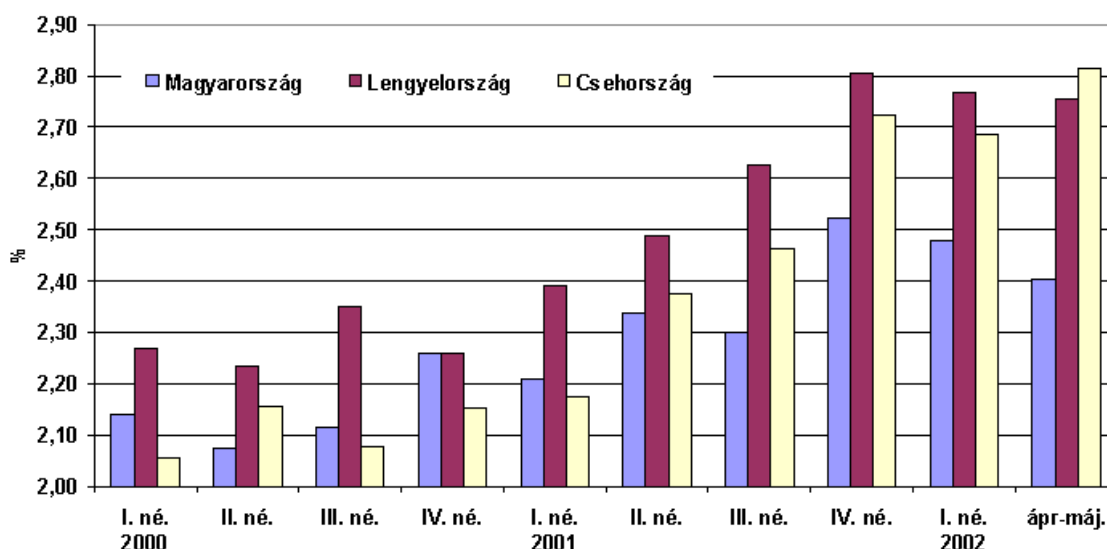
²⁰ Magyar Hírlap, 2003, január 28. Új külföldi munkahelyek, új beruházók

Az uniós csatlakozásunkat megelőző esztendőben a munkaerőpiacon nem várhatóak nagy változások.²¹ Ahhoz, hogy valóban látványos javulás történjen, vagy a gazdaság erőteljes növekedésére lenne szükség, vagy forradalmi változásokra a munkaügyi szabályozásban és az adó- és támogatási rendszerben. Az előbbinek egyelőre nincs sok jele, az utóbbi pedig ütközhet a hazai és az európai törvényekkel. Az eddigi óvatos változtatások viszont - az egyösszegű egészségügyi járulék csökkentése, a minimálbér adómentessé tétele - nem sokat segítenek a munkaerő költségének lejjebb vitelében, úgy tűnik, marad tehát az előre menekülés, az offenzív termelékenység és versenyképesség növelés, ami véleményem szerint nem feltétlenül minden tekintetben hátrányos, segíthet a munkavállalók munkamoráljának és szemléletváltásának megvalósításában.

A vállalatok versenyképességét hosszabb távon megmutató üzleti eredmény szintén kedvezőtlenül alakult az első félévben, noha a 2002-es adatok alapján a társaságok adózott eredménye reálértéken több mint 6%-os javulást mutatott, míg az első félévben összességében 7,75%-os visszaesést realizáltak a cégek.

Jól mutatja az egymással döntően a nyugat-európai exportpiacon versenyző Magyarország, Lengyelország és Csehország egymáshoz viszonyított export-versenyképességének alakulását, ha összevetjük az Európai Unió külső importjában való részesedésük alakulását.

Magyarország, Lengyelország és Csehország részesedése az EU importjából

Forrás: Eurostat

Az elmúlt években mindhárom közép-kelet-európai ország növelni tudta piaci részesedését, az azonban az adatokból egyértelműen megállapítható, hogy Magyarország relatív pozíciója 2001 óta fokozatosan romlik. Két versenytársunk - köztük különösen Csehország - az elmúlt két évben gyorsabb ütemben tudta növelni részarányát, s a 2002. évi adatok már Magyarország piaci részesedésének csökkenését mutatják. Ez igazolni látszik a versenyképesség elmúlt évben bekövetkezett erőteljes romlásával kapcsolatos aggodalmakat.

²¹ Népszabadság, 2003. január 27. Vége az olcsó munkaerő korának?

Az, hogy a munkaerő ára emelkedik, szerintem nem jelent feltétlenül rosszat, persze a jelenlegi emelkedési színvonal egy kissé túlreagált, de ez részben annak a roppant hosszúra nyúló várakozásnak is betudható, ami a magyar - és Kelet-Közép Európai - lakosság számára a jólétre, a jobb létre való vágyának nyomása helyez a gazdaságpolitikára.

5.2 A versenyképességi tényezők összefoglalása SWOT tábla segítségével

Az általam fontosnak tartott versenyképességet befolyásoló tényezőket összegyűjtöttem és megvizsgáltam a jelenlegi Magyarországi állapotukat, így kíséreltem meg egy átfogó képet adni a jelenlegi helyzetről.

SWOT	Erősségek	Gyengeségek	Lehetőségek	Veszélyek, Fenyegetések
Piac helyzete, fogyasztói környezet, addicionális értékesítési lehetőségek Belső, Regionális, EU	<i>Belső piac:</i> Kelet Európához képest erős fogyasztói bázis ²² <i>Regionális piac:</i> Központi elhelyezkedés miatt versenyelőnyt élvezünk.	Bizonyos területeken a belső piac telített, a verseny a végletekig kiélezett, új belépők számára a piacra lépés csak nagy investícióval, drága marketing-hadjárral és magas kockázattal és kétes profittal valósítható meg. ²³	Az Európai Unióba való integrációval egy 300 milliós viszonylag homogén piacba integrálódik a magyar piac, és így minden magyar piacon jelen lévő szereplő is „bejut” a piacra. ²⁴	
Gazdasági fejlődés	Tartósan az EU-átlagot meghaladó gazdasági növekedés, a termelékenység nő.	A magas külkereskedelmi hiány negatívan hat a gazdaságra. A világgazdasági visszaesés a már jelen levő transznacionális vállalatok nemzetközi problémái hazánkban is megjelennek. (jellemző példa erre a Deutsche Telecom és a Matáv esete)	Növekvő gazdasági potenciál által biztonságosabbá váló befektetési környezet hatására mérséklődik a tőkebefektetés kockázata. Offenzív termelékenység-növeléssel a nehézségeken gyorsan átlendülhet a gazdaság.	Kedvezőtlen makrogazdasági trendek következtében az országba jövő működőtőke jövedelmezősége csökken, a kockázati faktorok nőnek. Ha a külkereskedelmi mérleg és az államháztartás hiánya is 8 százalék körüli értéket vesz fel, az a gazdaság nagyfokú instabilitását jelzi.

²² Az összes végső fogyasztás 1991-es 2011 milliárd forintról, 2000-re 9465 milliárd forintra nőtt. (Forrás: FigyelőNet, KSH adatok alapján)

²³ Például az élelmiszer termékek piacán a Lidl német diszkontáruház lánc tervezett magyarországi megjelenése kapcsán került ismét a középpontba az élelmiszerpiacon meglévő árháború, aminek a következménye az, hogy a nagy áruházláncok gyakran alkalmaznak dömping gyanús akciókat a vásárlók megszerzéséért, az árverseny a végsőkig kiélezett. (Forrás: Magyar Hírlap: 2003. január 18. Kitörhet az árháború ...)

²⁴ Sok japán és távol-keleti befektető „játsszik” erre a lehetőségre.

Jogi környezet, versenyszabályozás, környezetvédelmi szabályozás, fogyasztóvédelmi szabályozás	Előrehaladott állapotú jogharmonizáció az EU-val, stabil jogi környezet, ami nagyfokú biztonságot stabil kiszámíthatóságot jelent a vállalat számára.	Egyes területeken még nem teljes a harmonizáció, szabályozási hiányosságok még fellelhetők.	Az EU-ban működő vállalatoknak nem kell egy új szabályozáshoz igazodniuk, fokozhatják a nemzetközi integritásukat.	A környezetvédelmi és fogyasztóvédelmi szabályozás EU konformizálása miatt a brown investment típusú beruházók jelentős költségekkel lesznek terhelve, amihez ha nem kapnak állami támogatást, akkor csökkenti a jövedelmezőségüket, az újabb beruházásokat visszatarthatja, extrém esetekben kivonulásokat eredményezhet.
Politikai környezet	Stabil parlamenti demokrácia. Az országban a rendszerváltás óta még minden kormány kiöltötte a mandátumát. A kormány nem hoz extrém intézkedéseket, támogatja a külföldi működőtőke befektetéseket.		Az EU csatlakozással a külföldi működőtőke befektetők hosszútávon biztosítottnak tekinthetik a politikai környezetet, ezzel lehetőséget biztosítanak a közép és a hosszútávú stratégiák kialakítására.	Az idegengyűlölet, a szélsőségek felerősödése, az antiglobalisták tevékenysége veszélyeztetheti a kedvező beruházási klímát és növeli az országkockázatot
Munkaerő költsége	A fejlett gazdaságokhoz képest alacsonyak a bérek. ²⁵	A befektetők számára legpreferáltabb régiókban munkaerőhiány alakult ki. A bérek közterhei nagyon magasak, ami rontja a versenyképességet és kényszermegoldások keresésére kényszeríti a cégeket.	Rövid és középtávon várhatóan nem fognak drasztikus mértékben növekedni a munkaerőköltségek, a termelékenység azonban nőhet, így a versenyképesség is nőhet.	Hosszútávon és bizonyos frekvenciánál fővárosi és fejlett regionális központi területeken számolni lehet a munkabérek jelentős növekedésével, EU konformizálódásával, bár a felzárkózás az EU-s bérszínvonalhoz még legalább 15 év. ²⁶
Munkaerő képzettsége, alkalmazottak és menedzsment	A munka termelékenysége viszonylag magas. Folyamatosan bővül a közép és felsőfokú oktatásban résztvevők száma.	A középvezetés és a menedzsment képzettsége nem minden esetben felel meg a nemzetközi vállalatok elvárásainak. Az idegen nyelvet megfelelően beszélők száma alacsony.	Az oktatás fejlődésével és az oktatás rendszerének reformjával világvizonylatban is képzettnek mondható munkaerő-állomány alakulhat ki.	Az oktatási reformok politikai csatározások területévé válhatnak, ami az előrelépéseket elodázhathatja.

²⁵ Az EU átlaghoz képest még mindig 5-10 szer alacsonyabbak a bérköltségek.

²⁶ Forrás: Czipin and Proudfoot 2002.

K+F lehetőségek	A kutatók kiemelkedő eredményei, megindult a K+F intézményrendszer átalakulása. A legdinamikusabb K+F területeken erős tudományos alapok Magyarország tagja a legfontosabb európai K+F szervezeteknek, teljes jogú tagja az EU KTF Keretprogramjainak Elindult a multinacionális vállalatok magasabb hozzáadott értéket termelő tevékenységeinek telepítése, jelentős a tudás-transzfer	A K+F a kiadások aránya a (GDP %-ában) alacsony, a teljes ráfordítás több mint 50%-át a költségvetés biztosítja, az üzleti szféra K+F ráfordítása alacsony. A K+F infrastruktúra és az intézményrendszer működési feltételei nem kielégítőek, a kutatói átlagéletkor nagyon magas. A hazai KKV szektor regionális szintű termelési, innovációs és információs hálózatba való szerveződése, alacsony	A felsőfokú képzés fejlődésével, a vállalatok szerepvállalásának megnövekedésével kialakulhat egy technológiai spillover hatás, ami kedvező környezetet teremt a nemzetközi nagyvállalatok hazai fejlesztéseinek megvalósításához. A TNC-k számára versenyképessége és olcsósága miatt kedvező lesz a hazai megjelenés. Az EU KTF keretprogramban való részvétel lehetőséget biztosít a nemzeti innovációs rendszer elemeinek fejlesztésére, a magyar K+F szféra integrálására az Európai Kutatási Térségbe	A gazdaságpolitika csökkenti elkötelezettségét az innováció prioritásként való kezelésében, különösen a KKV szektornál. A vállalati kutatóközpontok száma kevés, a transz-nacionális vállalatok K+F tevékenységének kihelyezése alacsony marad. Az üzleti szféra innovációs aktivitása továbbra is alacsony marad
Munkaerő mobilitása	A magasan képzett munkaerő viszonylag mobil. (belföldi mobilitás)	A munkaerő rendkívül immobil, bizonyos területekről a magas munkanélküliség ellenére sem vándorol a munkaerő a fejlettebb - és munkaerőhiánnyal küzdő - régióba. A magasan képzett munkaerő viszonylag mobil. (kivándorlás, brain-drain)	Ha az immobilitás középtávon csökkenni fog és a munkaerő szívesebben változhat lakhelyet - előtérbe kerül a lakásbérlet és elfogadottá válik az, hogy az emberek bérlik a lakásukat -, akkor a befektetők könnyebben kapnak a számukra megfelelő munkaerőt, és a telephely választási mátrixukban nem kell a szabad munkaerő regionális elhelyezkedését olyan nagy súllyal szerepeltetni.	Az immobilitás fennmaradása esetén egyes régiók végleg leszakadhatnak, a regionális válság pedig az egész gazdaságra nagy terhet ró.

Árfolyam politika, MNB helyzete	Kormánytól független jegybank.	Kormánytól független jegybank. A szigorú monetáris politika laza fiskális politikával társulva nem a legjobb „párosítás”. Az erős forint negatívan hat az exportra, növelve a külkereskedelmi mérleg hiányát, rontva a versenyképességet.	Az EMU-hoz való csatlakozással megszűnik az árfolyamkockázat, stabil fizetőeszköz pedig sokat számít a beruházó vállalatok számára.	A forint esetleges instabilitása rendkívül kedvezőtlenül hat a külföldi befektetésekre. A fizetőeszköz további erősödése pedig visszafoghatja az exportorientált vállalatok beruházásait, termelését.
Bankrendszer helyzete	Az átalakult bankrendszer képes kielégíteni a befektetők igényeit.	A kis és középvállalatok finanszírozását nem képes a jelenlegi banki szféra megfelelően megoldani.	Elektronikus és testre szabott szolgáltatások bevezetésével a vállalatok mindennapos működését segítő szolgáltató szféra alakulhat ki.	A bankrendszerben kialakuló likviditási problémák, esetleges banksődök komolyan veszélyeztethetik a befektetések megvalósulását és a gazdasági egyensúlyt.
Hitel lehetőségek, kamatok mértéke		A reálkamatok növekedése visszafoghatja a beruházásokat az egész nemzetgazdaságban.		
Régióköltség, helyi adók, kedvezmények, egyéb lehetőségek, ipari parkok	Jelentős számú ipari park található az országban, viszonylag jó infrastruktúrával és a helyi önkormányzat támogatásával.	A legtöbb régió nem rendelkezik a megfelelő infrastruktúrával, főleg a közlekedés, szállítás terén mutatkozik nagymértékű elmaradottság.	Regionális szolgáltató központok létrehozásával, a közlekedési és egyéb infrastruktúrális fejlesztésekkel csökkenthető a beruházók régióköltsége, ezzel nőhet a befektetési kedv.	A fejlesztések elmaradásával az egyes régiók hosszú távon versenyképtelenek maradnak.
Exportra jutási lehetőségek	Az EU-ba való felvételünkkel a magyarországi vállalatok is bekerülnek a közös piacra.			A kimaradó és külső országok felé az export feltételei változnak, kedvezőtlenebbé válnak.
Intézményrendszer, Bürokrácia	Általánosságban nem akadályozza az intézményrendszer a külföldi működőtőke megjelenését, sőt bizonyos befektetői intézmények hasznossága vitathatatlan.	Jelenleg nem túl hatékony intézményrendszer, amely akadályozza bizonyos területek (építőipar) fejlődését. A korrupciót nem könnyű visszaszorítani, bár próbálkozások jelei mutatkoznak. (például a jelenlegi kormányzat üvegzséb programja)	A bürokrácia ésszerűvé tétele és a szolgáltató állam kialakításával a befektetési környezet barátságosabbá tehető, komoly versenyelőnyt jelenthet az ország számára.	A korrupció miatt a piac kiszámíthatatlansága erősödhet, az egyes piaci szegmensekben versenyhátrányba kerülhetnek a nem korrumpáló vállalatok.

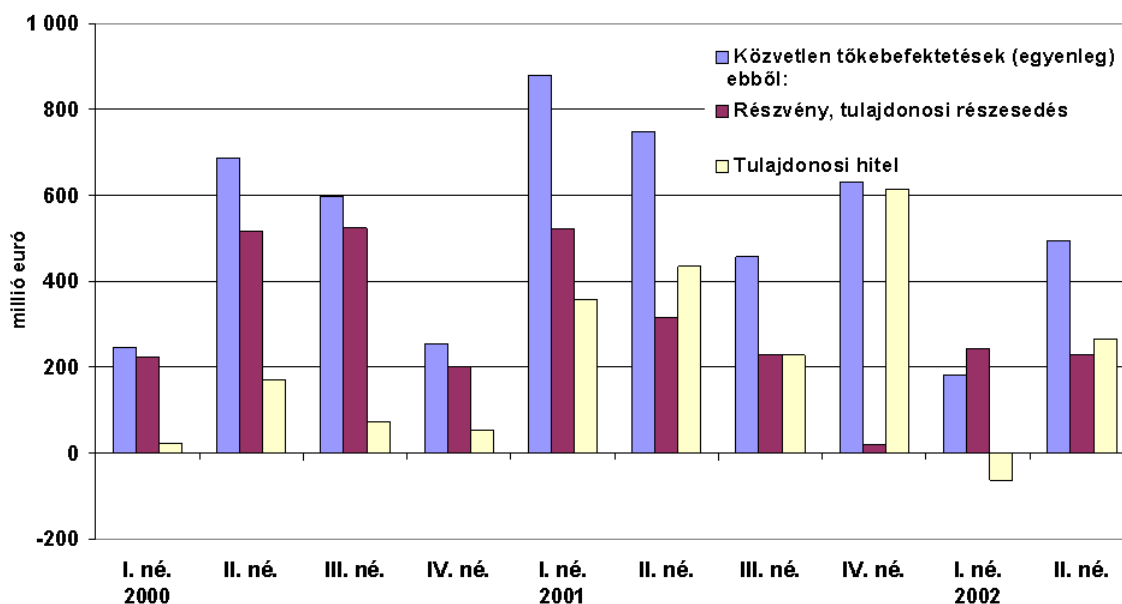
Beszállítók	Több hazai vállalat, főleg a hazai piacra termelő, beszállítói aránnyal rendelkező külföldi tulajdonú vállalatok beszállítói felkészültek a nemzetközi nagyvállalatok számára megfelelő minőséget, mennyiséget termelni, képesek a határidők betartására.	A beszállító vállalatok többsége nem elég tőkeerős, nincs meg a tapasztalata, nem rendelkezik a megfelelő know-how-val ahhoz, hogy a magasabb technológiai szintet megkövetelő szektorokban termelő vállalatok igényeit kielégítsék.	A vállalatok tőkeerőssé válásával képessé válhatnak arra, hogy a megfelelő minőségben és mennyiségben, versenyképes áron legyenek képesek a TNC-k rendelkezésére állni, ezzel vonzóvá tehetik az országot a TNC-k számára, hiszen nagyobb szinergia hatást tudnak elérni.	A beszállítók hosszú távú alkalmatlanságának bebizonyosodása esetén a TNC-k kénytelenek lesznek a külföldi beszállítóikat előtérbe helyezni, és ha a hazai előny (pl. adókedvezmény, olcsó munkaerő) csökken a KMT-vel működő vállalatok újra fogják gondolni az országban maradást, illetve az új beruházások visszaeshetnek.
Logisztikai infrastruktúra	Megfelelő földrajzi adottságok regionális logisztikai központok létrehozásához ideális.	A szállítási infrastruktúra fejletlensége miatt nem valósulnak meg a beruházások.	Az úthálózat fejlesztésével és a regionális központokat kialakítani kívánó vállalatok kiemelt kezelésével elérhető, hogy a TNC-k Magyarországon alakítsák ki regionális logisztikai központjukat.	A fejlesztések elmaradásával eleshetünk ettől a lehetőségtől. Az utak erős terhelésével környezetvédelmi problémák is felmerülhetnek.
Telekommunikáció fejlettsége	Fejlett wireless és hagyományos telekommunikációs infrastruktúrával rendelkezik Budapest, vonzaskörzete és a nagyobb városok.	Némely országgrészben nincsenek meg a kellő sebességű információhordozó csatornák. A telekommunikációs költségek roppant magasak.	A telekommunikációs költségek csökkenésével, és a világszínvonalú technológia elérhető áron alkalmazhatóvá tételével, továbbá bizonyos területek optikai szélessávú hálózatba integrálásával szélesedhet a technológiai spillover	A technológiai szektor válságának elhúzódása a TNC-k hazai leányvállalatainál is hosszú távú problémákat, a fejlesztések és beruházások elmaradását okozhatják.
Környezet minősége, környezetvédelem		Az ország elmaradása környezetvédelmi területen nagyon jelentős az Európai Unióhoz képest.	Nagy volumenű környezetvédelmi beruházásokra lesz szükség. Szemétkezelő, szennyvízkezelő, építő beruházásokra lesz szükség, aminek megvalósulásában a külföldi tőke megjelenésére is szükség van.	A környezetvédelmi beruházások elmaradása jelentős járulékos hátrányokat eredményezhet a gazdaság legkülönbözőbb területein.

Közút, vasúthálózat		Az úthálózat elmara- dása jelentős, az autópályák az M1-es kivételével nem érik el a határvonalakat, a vasúthálózat szintén nem megfelelő állapotú.	Az úthálózat fej- lesztésével nagy- mértékben növelni lehet a KMT vonzó képességünket. A vasúthálózat korszerűsítésével csökkenthető a feldolgozóipari vállalatok logisz- tikai költsége.	Ha az autópálya építések nagyon elhúzódnak, akkor a rossz közlekedéssel rendelkező perifériális területek a külföldi működőtőke számára továbbra sem fognak potenciális beruházási célpontra válni, az elmaradottságuk fokozódik.
--------------------------------	--	--	---	--

5.3 A külföldi működőtőke Magyarországra áramlás a közelmúltban

A külföldiek magyarországi közvetlen tőkebefektetési 2002-ben lényegesen kedvezőtlenebbül alakultak, mint a korábbi években: a tulajdonosi hitelek nélkül számított tőkebeáramlás az év első hat hónapjában mindössze 474 millió eurót ért el. Tulajdonosi hitelekkel együtt 677 millió eurós tőkét fektettek be a külföldiek Magyarországon, ami az elmúlt évhez képest több mint 50%-os visszaesést jelent.

A külföldiek közvetlen tőkebefektetési Magyarországon

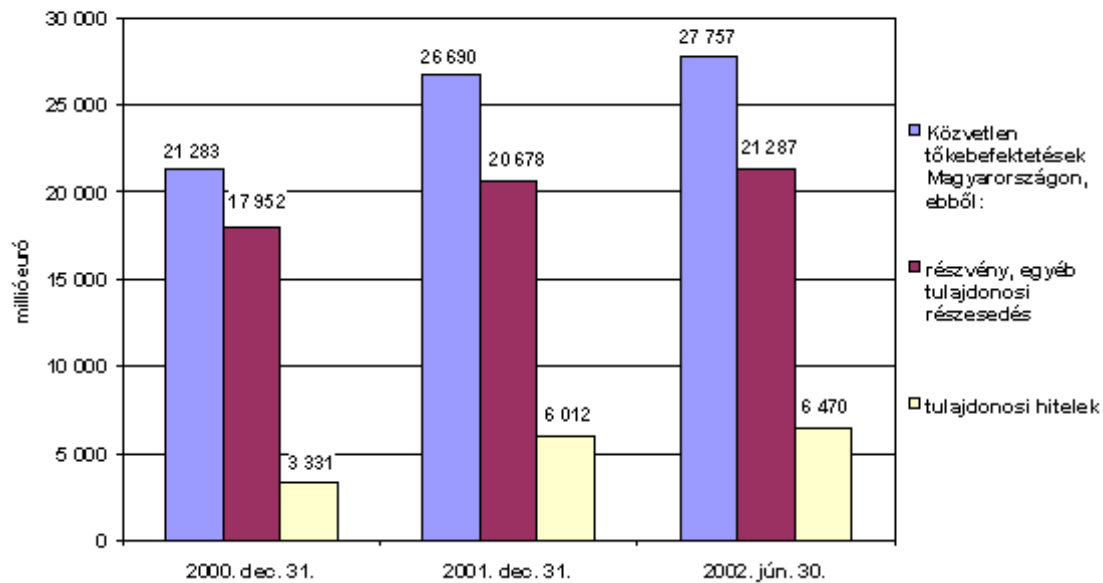

Forrás: MNB adatok alapján GKM

A bekeztetési kedv világszerte tapasztalható csökkenése nemcsak Magyarországon, hanem a kelet-közép-európai térség egészében is érezteti hatását: idén a régió többi országában is visszaestek a működőtőke-befektetések.

A külföldiek magyarországi közvetlen tőkebefektetéseinek állománya az első félév végén 27 757 millió eurót tett ki, ami 2002 eleje óta 3,9%-os növekedést jelent.

Közvetlen tőkebefektetések állománya Magyarországon

Forrás: GKM

Én úgy látom, hogy a jelenlegi állapot átmeneti, az Európai Unióhoz való csatlakozással új lendületet kaphat a működőtőke beáramlás. A kérdés az, hogy milyen segítő intézkedésekkel lehetne a gazdaságunk modernizálásához, a további fejlődéshez szükséges külföldi működőtőkét vonzani az országba. Ehhez ismerni kell a befektetők motivációit, ami alapján a mindenkori kormányzat felelőssége, hogy egy minél hatékonyabb és a gazdasági szerkezet, egyensúly és társadalmi jólét szempontjából is megfelelő rendszert dolgozzon ki.

Az első lépés tehát feltárni a befektetők motivációit.

5.4 A befektetők típusai és motivációi

A befektető típusa	A befektető főbb motivációi
Piacorientált	a piac és az egy főre jutó jövedelem nagysága a piac növekedése a regionális és a globális piacokhoz való hozzáférés országspecifikus fogyasztói preferenciák piaci szerkezet
Erőforrás-orientált	nyersanyagok alacsony költségű, képzetlen munkaerő képzett munkaerő technológiai, innovációs és egyéb előnyök/adottságok (pl. márkanév), infrastruktúra (utak, kikötők, telekommunikáció, energia)
Hatékonyágorientált	erőforrások költségei kiegészítve a munkaerő termelékenységével egyéb output költségek, például közlekedési és kommunikációs költségek tagság olyan regionális integrációs egyezményben, amely elősegíti a regionális vállalati hálózatok létrejöttét

Forrás: UNCTAD World Investment Report 1995.

Működőtőke-bevonás ösztönzésére alkalmazott eszközrendszert két nagy csoportra oszthatjuk. Az egyik csoportban csak a közvetlen külföldi működőtőkére vonatkozó eszközöket

sorolhatjuk, a másikban az országban a befektetői hangulat általános alakulását meghatározó tényezők kerülnek.

A külföldi működőtőke befektetők által leginkább preferált országokban megfigyelhetővé vált az a jelenség az 1980-as évektől, hogy az államok elkezdtek egyre több területen és számban működőtőke ösztönző adókedvezményeket, pénzügyi szubvenciókat és egyéb támogatásokat alkalmazni azért, hogy minél vonzóbbá tegyék a befektetési lehetőségeket. Ezeket az ösztönzőket nem általában vezették be, hanem igyekeztek a számukra fontos szektorokat, illetve régiókat előnyben részesíteni. Az additív előnyök maximálására miatt elsősorban a nagyobb hozzáadott értékkel bíró iparágak befektetői kaphattak nagyobb kedvezményeket.

5.4.1 Szűkebb értelemben vett ösztönzők:

A szűkebb értelemben vett ösztönzők közül leggyakrabban az adókedvezményekkel lehet találkozni, és ezen belül is a nyereségadó ami legtöbbször előfordul. Szintén gyakoriak az adók, illetve importvámok elengedése, a vámviisszatérítés, az eszközök gyorsított leírásának lehetősége, a profit újrabefektetésének támogatása, a társadalombiztosítási hozzájárulás mértékének csökkentése. A fentiekén kívül még számtalan más speciális adókedvezménnyel találkozhatunk. Különböző országokban és különböző régiókban az adókedvezmények formáinak más és más - a helyi körülményeknek leginkább megfelelő - összetételével operál az állam.

A fejlődő országokban inkább ezeket az adó és vámkedvezményeket helyezik előtérbe, hiszen a költségvetési forrásaik szűkösek, nem tudják felvenni a versenyt a fejlett országokkal, ahol egyre inkább a pénzügyi támogatási forma kerül előtérbe. Ezek a kedvezmények részben az adózott nyereség valamilyen formában történő csökkentését, vagy a gyorsított leírást teszik lehetővé. Másrészt közvetlen

Támogatási verseny a világban

Fogadó ország	Befektető	Egy munkahelyre jutó állami támogatás (dollár)
Portugália	Auto Europa Ford	254451
Egyesült Államok	Mercedes Benz	166667
Egyesült Királyság	Jaguár	128720
Egyesült Államok	BMW	108333

Forrás: UNCTAD 1995.

vissza nem térítendő támogatásokat ad az állam a beruházónak, amiből képes lesz magasabb műszaki színvonalú, magasabb kockázatú beruházást megvalósítani. Gyakran előfordul, hogy a támogatásokat abban az esetben, ha nem teljesülnek

bizonyos beruházási kritériumok, vissza kell fizetni a kormányzat költségvetésébe. Ilyen beruházások sok esetben a K+F beruházások.

Az 1990-es években előtérbe kerültek az egyéb beruházási ösztönzők, a szubvencionált infrastruktúra és szolgáltatások, a különféle kedvezmények vagy ingyenes tanácsadás, technikai segítség, információnyújtás, menedzseri szolgáltatások, képzés, melyekre a nem túl nagy és a nemzetközi porondon talán még éppen hogy bemutatkozó középállalati beruházóknak szükségük volt.

Közgazdasági értelemben az ösztönzők értelmét a külső gazdasági hatások adják. Pozitív externáliák keletkezhetnek a külföldi működőtőke-befektetés skálahatékonyságából, agglomeráció hatásaiból, a munkások szakértelmének növekedéséből, új tudás elsajátításából, a technológia terjedéséből. Mivel ezen externáliák egy részét az azokat létrehozó termelők nem tudják internalizálni, ezért a magán- és a társadalmi szintű megtérülési ráta között különbség van, így a befektetés-ösztönzés addig indokolt, amíg annak költsége ezt a különbséget meg nem haladja.

5.4.2 Tágabb értelemben vett ösztönzők

Mivel a működőtőke áramlásra vonatkozó szabályozás mind inkább liberalizálódott, így azok a makrogazdasági hatások, amelyekre korábban nem helyeződött túl nagy hangsúly, mára előtérbe kerültek, fontos tényezővé avanzsáltak a transznacionális működőtőke befektető vállalatok számára.

Ilyen hatások:

- *A kormányzatok monetáris és fiskális politikája*, hiszen ez határozza meg a gazdasági stabilitás mérőszámainak alakulását, az inflációt, a külső és költségvetési egyensúlyt, a kamatlábak alakításán keresztül a tőke költségeket, s ezáltal hatást gyakorol a befektetések típusaira is. Befolyásolja a fogadó ország értékpapírjainak relatív árát, a reparaált profit nagyságát, exportorientált befektetés esetén a kivitt termékek versenyképességét.
- *A strukturális politika* befolyásolja az ipari szerkezet alakulását, a különféle régiók kiemelésével meghatározza a befektetések térbeli elhelyezkedést, a K+F helyzetét, a gazdasági szereplők összetételét.
- *A munkaerő piaci politika*, ami befolyásolja a munkaerő költségét.
- *Az oktatási-képzési politika*, ami meghatározza a munkaerő képzettségének fokát és képzettségük irányultságát.

A befektetések ösztönzésekor egy államnak figyelembe kell vennie, hogy a célzott ösztönzési formák általában hatékonyabbak, mint az általános formák. A befektetések ösztönzésekor figyelembe kell venni, hogy a cél nem csupán új befektetők vonzása, hanem a már itt letelepedett és a gazdaságba integrálódott beruházásokat is az országban kell tartani. Általában három ösztönzési elvet lehet megkülönböztetni. Az, hogy melyik ország melyik befektetés ösztönzési elvet alkalmazza az attól függ, hogy az adott ország a tőkebevonás mely szakaszában van. Az első elv az általános országgép javítás, melynek lényege, hogy az ország külső megítélése általában javuljon, megfelelő makrogazdasági mutatói legyenek, használható legyen a jogérvényesítés lehetősége, stabil és kiegyensúlyozott legyen a kormányzat, jó nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezzen. A második elv a közvetlen tőkevonzó politika hatékonysága több tényezőtől függ. A legfontosabb kérdés az, hogy mely multinacionális csoport a megcélzott, amelyik már eldöntötte, hogy egy beruházást akar megvalósítani, csak még azt nem döntötte el, hogy hol, melyik régióban, országban, városban a legjobbak a körülmények, vagy egy olyan, amelyik még csak most tervezi a beruházást.

A harmadik nagy csoportba tartozó jelenlegi és potenciális befektetőknek nyújtott szolgáltatásokat manapság egyre jobban igénylik a transznacionális társaságok, hiszen ezek elősegíthetik és gyorsíthatják a beruházási cél megvalósulását. Ilyen szolgáltatások például a tanácsadás, a hivatalos ügyintézés felgyorsítása, a jelenlegi befektetők segítése az önkormányzatok, kamarák, helyi szervezetek által.

5.4.3 Befektetésösztönzés Magyarországon

Magyarország a beruházási ösztönzők komplex rendszerét alkalmazza, nem csupán vonzza, hanem regionális és szektorális irányukat is meghatározza. A kormányzat által legfontosabbnak tartott két jellemzője az átláthatóságra való törekvés, és a diszkriminációmentesség.

A beruházási ösztönzők jelenleg is átalakítás alatt vannak, a kormányzat a közelgő Európai Unió csatlakozás miatt, a jogharmonizáció során az EU-s normákhoz igazítja a magyar befektetés ösztönzési rendszert.

A jelenleg alkalmazott ösztönzők²⁷:

- **Adóösztönzők:** jelenleg 50 százalékos, illetve 100 százalékos adókedvezmény illeti meg a beruházókat, ha néhány kritériumnak megfelelnek.
- **A regionális adókedvezmények:** támogatott régiókban vagy ipari parkokban megvalósuló beruházások számára vehetők igénybe. 100 százalékos adókedvezmény jár 10 évig a három milliárd forintot befektető vállalkozásoknak, ha a térség munkanélküliségi rátája meghaladja a 15 százalékot, vagy más kritériumoknak megfelel.
- **A K+F tevékenység támogatása** során a beruházók a nyereségadóból kapnak kedvezményt, a K+F-hez kapcsolódó költségek 20 százaléka leírható az adóalapból. Ezt a tevékenységet pénzügyi ösztönzőkkel is elősegítik, visszatérítendő és vissza nem térítendő támogatásokat lehet igénybe venni, melyekhez különböző pályázatok útján lehet hozzájutni. Általában a beruházási költségek 30 százalékát, maximum 200 millió forintot kaphatnak a beruházó vállalatok támogatásként.
- Az ipari parkokban teljes infrastruktúrát, úthálózathoz való kapcsolódást, helyi adókedvezményeket vehetnek igénybe az itt befektetők.
- A vámszabadterületi befektetés egy speciális működőtőke támogatási forma. A vámszabad terület az 1995. évi C. törvény szerint „... a vámterület elkülönített része, amely a vám-, a deviza- és a külkereskedelmi rendelkezések alkalmazása szempontjából külföldnek minősül.”

Vámszabadterületekre vonatkozó szabályok Magyarországon és az EU-ban

	Magyarországon	Az Európai Unióban
A vámszabad területek regionális elhelyezkedése	Nem koncentrált, bárhol kérhető a vámszabad területté nyilváníítás	Koncentrált, előre meghatározott helyen létesülhetnek
A termelő eszközök a vámszabad területre jutása	Vámmentes	Vámköteles
Vámbiztosíték, és vámmellenőrzés biztonsága	Szigorú szabályok	Enyhébb szabályozás
Árumozgások regisztrálása, okmányolása	Szigorú szabályok	Enyhébb szabályozás
Gazdasági vámeljárásnak minősül-e a vámszabad területi termelés	Jelenleg nem	Gazdasági vámeljárásnak minősül

Forrás: Mosonmagyaróvári Vámhivatal

5.4.4 Befektetők motivációi Magyarországon

A befektetés ösztönzési rendszer megfelelő kialakításához, fontos figyelembe venni azt, hogy a vállalatokat nem lehet homogén halmazként leképezni, hiszen minden egyes KMT beruházás egyedi, a motivációk sokrétűek, egyértelműen gazdaságossági szempontok alapján születnek a döntések, érzelmeknek, politikai nyomásnak csak ideig óráig lehet befolyása a végső elhatározásra. A különböző szektorokban működő transznacionális vállalatok más és más súlyozású befektetési mátrix alapján döntenek, így a mindenkori kormányzat feladata az, hogy eldöntse, milyen befektetőket kíván az országba vonzani és ehhez milyen befektetési

²⁷ Forrás: Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, törvények

politika lehet a legmegfelelőbb. Magyarország számára előnyös lehet, ha elsősorban exportorientált, hálózatokra építő, a hazai kapcsolatokat előtérbe helyező, növekvő hozzáadott értéket termelő befektetők érkeznek az országba. Fontos, hogy a már itt letelepedett vállalatok a gazdaság szerves részévé váljanak, megfelelő infrastruktúrát találjanak, a szabályozások világosak és egyértelműek legyenek és főként ne lehessen elveszni a bürokrácia útvesztőjében. Olyan vállalatok érkezése kívánatos, melyek hosszútávon terveznek az országban, regionális központot hoznak létre, idehozzák a kutatás fejlesztési részlegüket, hazai beszállítóik legyenek, elősegítsék a magyar gazdaság integrálódását az Európai Unióba.

5.5 A működőtőke befektetések motivációi néhány hazánkban beruházó cégek szemszögéből

A következőkben néhány hazánkban megtelepedett nemzetközi nagyvállalat főbb motivációit szeretném összefoglalni.²⁸

Burlington Hungária Kft., (nagyon hasonló motivációi vannak a Benetton Hungária Kft-nek, vagy például a Styl Ruhagyár Rt-nek - Baumler): mindhárom ruhaipari vállalat legfőbb motivációja az olcsó munkaerőhöz való hozzájutás, amellyel a nemzetközi versenyképességüket képesek fenntartani. Nem feltétlenül hazai piacra termelnek, hanem a magyar leányvállalat a nemzetközi ellátási rendszerbe kapcsolódik bele. Ezek a ruhaipari vállalatok erősen exportorientáltak is, a célországok között leginkább az Európai Unió és Közép-Kelet Európa jelenik meg. Kihasználják az ország közelségét és stabilitását, ugyanakkor nagyon érzékenyek a bérek emelkedő trendjére. A Burlington Hungária - mely jelenleg a németországi piacra termel - várhatóan nagyrészt továbbköltözik Romániába, ahol sokkal kedvezőbb áron tud a szükséges erőforrásokhoz hozzájutni. Magyarországon közép-európai logisztikai központot terveznek létrehozni.

Metro (Tesco, Cora, Auchan): céljuk a nagy piacokhoz való hozzájutás. Minél több embernek kínálhassák eladásra az általuk forgalmazott árucikkeket, és minél nagyobb piaci részesedést szerezve kihasználhassák az ebből eredő előnyöket. Megjelenésük nagymértékben függ a meglévő piac nagyságától, törekednek a skálahatékonyságra. Ők hosszú távra terveznek, a piacot nem csupán megszerezni kívánják, hanem megtartani is. Hosszú távon pozitív hatással vannak a foglalkoztatásra. Számukra fontosak a helyi beszállítók, akikre azonban nagy terheket rónak, a profit nagy részét ők fölőzik le. A szállítók állami támogatása is az ő tevékenységüket erősíti.

KPMG, Citibank: A Magyarországra települt multinacionális vállalatok tevékenységük zavartalan folytatásához szükséges szolgáltatásokat végeznek. Az FDI beruházások multiplikatív hatására jelentek meg az országban. Számukra a működőtőke befektetések hazánkba érkezése jelent további üzleti perspektívát. Olyan tevékenységeket folytatnak, (mint például a könyvelés, speciális banki szolgáltatások) amelyek a TNC²⁹-k számára kulcsfontosságúak és amelyekben ragaszkodnak a nemzetközi üzleti partnerhez. Rövidtávon nem várható, hogy a külföldi befektetők hazai üzleti partnert fognak választani helyettük, viszont középtávon létrejöhetnek olyan hazai vállalatok, amelyek képesek olyan minőségi szolgáltatásokat

²⁸ Forrás: Sajtógyűjtés, Népszabadság, Magyar Hírlap, Világgazdaság, Napi Gazdaság, személyes interjú: Csiszár Antal Gazdasági és Közlekedési Minisztérium

²⁹ Transznacionális társaságok

nyújtani, melyek megfelelnek a TNC-knek. A világban azonban az a tapasztalat, hogy a Big4 és a hozzájuk hasonló tanácsadó-könyvelő vállalatok mindenhol stabilan jelen vannak.

Suzuki: Egyrészt regionális, közép-kelet európai piacra termelnek, másrészt a távol-keleti cégek így kívánnak - viszonylag egyszerűen - bejutni az Európai Unió hatalmas piacára. A távol-keleti befektetők rendkívül alaposan feltérképezik a lehetőségeket, roppant óvatosak. Számukra a stabilitásnak és a megfelelő jogi háttér meglétének kulcsfontosságú szerepe van. A skálahatékonyaság, az olcsó, szakképzett munkaerő megléte persze elengedhetetlen a Suzuki típusú vállalatok magyarországi letelepedéséhez.

GE-Tungsham, Teva-Biogen, Servier-Egis: Ezen vállalatok számára elsősorban a fejlett, vagy speciális technológiákhoz való hozzájárulás volt a legfontosabb szempont, ők technológiai, menedzseri és szervezeti előnyök megszerzésére törekedtek beruházásaiknál. Fontos számukra, hogy az állam támogatásokat kínáljon számukra. Főleg mivel ezek a vállalatok elsősorban a technológiai fejlesztések meghonosítói és legfőbb kiindulópontjai lehetnek a technológiai spillover hatásnak. A General Electric folyamatos bővítéseket eszközöl hazánkban, ennek is köszönhetően 1999-ről 2002-re 3100 fővel több embert foglalkoztat.

IBM: Integrált nemzetközi termelési rendszerben helyezte a merevlemez gyártó kapacitását hazánkba. A vállalat számára a legfontosabb talán a maximális hatékonyság elérése volt a cél. Sok tényező kedvezőtlen alakulása miatt azonban bezárta Székesfehérvári merevlemez gyártó üzemét.

Philips: A cég 2002-ben a versenyképesség romlása miatt a videó gyártást Kínába helyezte³⁰ majd 2003 januárjában a CRT monitorok gyártását szüntette meg. A Philips esetében nem a gyár megszüntetéséről van szó, hanem a régi elavulóban levő technológiát képviselő - ezért egyre alacsonyabb áron eladható - termékek jelenleg már nem gyárthatók Magyarországon gazdaságosan. Helyettük új magasabb hozzáadott értékű termékek - például DVD-lejátszók, LCD monitorok - gyártását tervezi hazánkban.

Coca Cola, Pepsi Cola, cigarettagyártók, biztosítók: Regionális, vagy globális stratégiát követnek azokon a piacokon, amelyek kompetitív előnyöket nyújtanak, márkanévvel rendelkező termékek esetén, így stratégiai előnyöket képesek érvényesíteni. Természetesen nekik is legfontosabb a piac megszerzése, de nem csupán az ott lévőket kívánják kiszorítani, hanem újat próbálnak nyújtani (főként a biztosítók), olyan szolgáltatást, terméket, amihez a fogyasztók eddig nem tudtak hozzájutni. Investíciójuk jellege hosszú távú.

³⁰ Kínában 2002-ben rekordmértékű 52,7 milliárd dollárnyi külföldi működőtőke befektetést valósítottak meg, ami a 2001-es értéknek a 113%-a. A befektetések megtérülésének fő indoka és mozgatórugója, hogy a kínai munkaerő költsége az amerikai huszada. A kínai kormány 2001-ben könnyítette a vegyesvállalatok alapításának szabályain, valamint WTO taggá vált, így a külföldi befektetések fő akadályai elhárultak. A külföldi tőke jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy az ország GDP-je 2002-ben nyolc százalékkal bővülhessen. Forrás: Magyar Hírlap, 2003. január 15. Kína a tőkemágnés

Matáv - Deutsche Telekom: A telekommunikációs piac liberalizálása előtt a monopol-helyzetből származó extraprofit realizálása volt a motiváció, természetesen a piacot hosszú távra kívánták megszerezni és a vállalat kockázatát kívánták földrajzilag szétteríteni. Jelenleg a Deutsche Telekom - és az egész telekommunikációs piac - nehézségei miatt rendkívül jó befektetésnek bizonyult a Matáv megvétele, hiszen a távközlési piac liberalizálódása várhatóan még hosszú ideig el fog tartani, addig pedig a cég képes magas bevételt termelni, amivel jelenleg az anyavállalat nehézségein képes segíteni.

6. A Smart Hungary beruházás ösztönzési program

(A fejezetben felhasználtam a Smart Hungary programot, *forrás: GKM*)

Az új beruházásösztönzési rendszernek a fő feladata, hogy elő kell mozdítania a beruházási dinamika növelését. A versenyképes beruházási és működési feltételek közt kiemelten fontos az infrastruktúra fejlesztése és a munkaerő képzettségének növelése. Amint az utóbbi idők kivonulásai is mutatják, a versenyképességet javítani kell, s ennek egy eszköze a beruházás ösztönzés.

A környező országok egy része korszerű befektetés-ösztönzési rendszert alakított ki, amelyben jelentős szerepet kapnak a közvetlen támogatási elemek. Emellett a kormányzati és intézményi kommunikáció hatékonysága is jobbnak bizonyult, mint Magyarország esetében. Véleményem szerint a közigazgatásnak egy hatékonyságnövekedéssel járó átalakulásra van szüksége ahhoz, hogy az ösztönzők jobban eljussanak az ösztönözni kívántakhoz, és teljesebben kifejthessék hatásukat. A szolgáltató közigazgatás megteremtését a terv is céljai közé emeli, és ezzel hosszú idő után az első kezdeményezést teszi ennek a kiemelkedő fontosságú terület fejlesztésének.

A magyar beruházásösztönzési stratégia céljainak és eszközeinek újragondolását a következők indokolják:

- Halaszthatatlan a támogatási rendszer nem EU konform elemeinek (különösen a nagyberuházói adókedvezmény) átalakítása, természetesen ide tartozik a vámszabad területi szabályozás megváltoztatása is, mely különösen problémás, hiszen a nemzeti jövedelem tetemes hányadát itt hozzák létre.
- A gazdasági dinamika és versenyképesség erősítése, a gazdaság munkahely-teremtő képességének növelése érdekében szükséges a beruházások növelése.
- Elő kell segíteni a globális gazdasági tevékenységekhez vállalati szinten kötődő szerkezeti alkalmazkodást, ennek révén az exportpotenciál fejlesztését, a külgazdasági egyensúly javítását is.

6.1 A Smart Hungary stratégia céljai

A magyar gazdaság fejlesztése, versenyképességének megőrzése illetve javítása érdekében a terv prioritásai a következők:

- Lendületet adni a beruházásoknak, evidens alapvető cél, persze nem mindegy, hogy milyen beruházásoknak és az sem, hogy milyen formában, s a tevékenységnek milyen hatásai lesznek.
- A Magyarországon működő vállalatok megtartása és érdekeltté tételük az új beruházásokban, valamint nyereségük fejlesztési célú visszaforgatásában. Jelenleg ebben nem állunk rosszul, a hazánkban beruházó vállalatok nyereségük egy részét szinte minden esetben visszaforgatják. Természetesen a jövedelmek transzferáras és egyéb módon történő kivitele az országból nem követhető nyomon. Ez csupán akkor megelőzhető, ha képesek vagyunk olyan környezetet teremteni, melyben jobban megéri Magyarországon tartani a jövedelmet, mint innen bármilyen formában kivonni.

- A feldolgozóipari beruházások növekedési ütemének gyorsítása mellett a stratégiai szolgáltatások arányának növelése, Magyarország regionális szerepének növelése regionális vállalati irányító központok, "szolgáltató-centrumok" magyarországi kialakításával. A szolgáltató szektor ilyen irányú támogatása hosszú távon teremt lehetőséget hazánk számára. A munkaerő árának emelkedésével, és a többi olyan előnyünkkel, mely a társadalmi jólét növekedésével lassan megszűnik, a munkaerő képzettsége mellett a fejlett irányító központok teremthetnek versenyképességi előnyöket.
- Az országon belüli regionális egyenlőtlenségek csökkentése érdekében az elmaradottabb, hátrányos helyzetű, kihasználatlan munkaerő-felesleggel rendelkező térségek tökevonzó képességének erősítése. Ehhez a területhez szorosan kapcsolódik az infrastruktúra elmaradottsága is, hiszen attól, hogy az észak-magyarországi településen támogatnánk a beruházást, a befektető még nem fog oda települni, hiszen az ő beruházási-döntési mátrixában, a közúthálózat és a megfelelő olcsó telekommunikációs lehetőségek hiánya kizáró tényezőként van jelen. Az elmaradott térségek infrastrukturális és beruházás támogatási fejlesztése egymástól elválaszthatatlanok, párhuzamos és összehangolt fejlesztési stratégiát kívánnak meg.
- A magyarországi kutatás-fejlesztési és innovációs képességek jobb kihasználása a vállalkozói szektor részéről.
- Magyarország beszállítói hálózatainak kiépítése, fokozottabb igénybevétele, klasztereinek fejlesztése.
- Az ökológiai/környezetvédelmi követelményeket előtérbe helyező fejlődési folyamat gyorsítása.

Az új támogatási rendszerben nagyobb hangsúlyt kapnak a vissza nem térítendő támogatások, mind intenzitásukat, mind az összes támogatáson belüli részarányukat tekintve. Az indoklás szerint a vállalatok számára kedvezőbb a támogatás beruházási fázisban történő juttatása. Ugyanakkor a költségvetés számára is jobban tervezhetőek ezek a támogatások. Mint ahogy a világban mindenütt, ezeknek a direkt vissza nem térítendő támogatásoknak van a legnagyobb hatásuk az ösztönzők tekintetében.

6.2 A tervezett eszközrendszer

6.2.1. Indirekt támogatások

6.2.1.1. Adójellegű támogatások

A társasági adózás jelenlegi szabályai a vállalkozásokat számos kedvezménnyel támogatják. Maga a 18 százalékos adómérték is vállalkozásbarátnak tekinthető. Például Németországban több mint 40 százalék a társasági adó mértéke. Az adóalapban és az adóból igénybe vehető kedvezmények révén támogatottak például a befektetések, a kutatás-fejlesztés.

6.2.1.2. Fejlesztési adókedvezmény

A 2001-ben elfogadott szabályozás szerint az új fejlesztési adókedvezményt a nemzetgazdasági szempontból kiemelkedő jelentőségű fejlesztési programban szereplő beruházások után, meghatározott feltételek esetén, egyedi eljárás keretében igényelheti az adózó. A kedvezményt minden esetben a Kormány engedélyezi.

Az új adókedvezményt a Magyar Köztársaság Európai Unióhoz való csatlakozásáról szóló nemzetközi szerződést kihirdető törvény hatályba lépésének napjától megkezdett olyan beruházásokra lehet igénybe venni, amelyek a Kormány által kidolgozott és időben közzétett fejlesztési program keretében kerülnek megvalósításra. Az adókedvezmény a beruházás üzembe helyezését követő és az utána következő négy adóévben, vagy - az adózó kérelmére - a beruházás üzembe helyezésének évében és az azt követő négy adóévben vehető igénybe.

A fejlesztési programban szereplő céloknak megfelelő beruházás nemzetgazdasági szempontból kiemelkedő jelentőségűnek minősíthető, amennyiben megvalósítása legalább 10 milliárd forint (kiemelt településen, területen megvalósított beruházás esetén 5 milliárd forint) értékű beruházást igényel. Ezzel ebből a támogatási formából kizárják a kis és közepes méretű beruházásokat, ami valamilyen szinten érthető, hiszen a kiemelkedő méretű beruházások jelentős pozitív befolyással lehetnek a foglalkoztatásra és a nemzetgazdaság egészére. Ám ezen vállalatoknál fellépő problémák esetén szintén nagyszámú elbocsátásra lehet számítani, mint azt a 2002 év végi, 2003 év eleji üzembezárási hullám esetén tapasztalhattuk. Beruházásnak minősül új létesítmény létrehozása, meglévő létesítmény bővítése vagy olyan befektetés, amely az előállított termék vagy a termelési eljárás alapvető változását eredményezi.

A kedvezmény igénybevételének további két feltétele van, amelyek közül az adózónak a jogosultság megszerzéséhez legalább az egyik feltételt teljesítenie kell. Az első feltétel szerint a kedvezmény első igénybevételét követő további négy adóévben az adózó által foglalkoztatottak átlagos állományi létszámának legkevesebb 500 fővel - kormányrendeletben meghatározott kiemelt térség esetén 300 fővel - meg kell haladnia a beruházás megkezdése előtti adóévben az adózó által foglalkoztatottak átlagos állományi létszámát. Bizonyos feltételek mellett a kedvezmény bértömeghez kötése a magasabban fizetett, kvalifikált munkakörök preferálását is kifejezné, ami a magasabb hozzáadott értékű termelés hazánkba vonzását segíti elő, ezért ez egy nagyon fontos feltétel. A másik feltétel, hogy az adókedvezmény első igénybevételét követő négy adóévben az adózó által igénybevett alvállalkozói szállítások és/vagy szolgáltatások szerződés szerinti bekerülési értékének több mint felét Magyarországon bejegyzett kis- és középvállalkozások teljesítsék.

A kedvezmény igénybevételének további, mindenki számára kötelező feltétele, hogy a beruházási érték legalább 50 százalékanak új eszközök beszerzésére, előállítására kell irányulnia, és a felújítás értéke nem haladhatja meg a beruházási érték 20 százalékát, kivéve ha az állam által preferált, nehézségekkel küzdő övezetben valósul meg.

A rendszer ezen része akkor lesz teljesen EU konform, ha akkor is lehetőség lesz a fejlesztési adókedvezmények igénybevételére, ha a fejlesztési program megvalósítása legalább 100 millió forint értékű, kizárólag környezetvédelmi beruházás, vagy legalább 3 milliárd forint értékű, szélessávú Internet szolgáltatást szolgáló beruházás üzembehelyezését és üzemeltetését eredményezi, vagy a mezőgazdasági, erdőgazdálkodási ágazatra, illetve a halászati ágra - mivel támogatásuk az Unióban is sajátos - külön feltételek meghatározására van szükség.

6.2.1.3. Az adómentes fejlesztési tartalék bevezetése

A technológiai fejlődés, a gazdasági verseny által kikényszerített teljesítmény-növelés mellett Magyarországon a fejlettségben kimutatható lemaradás csökkentése is újabb beruházásokat indokol. Számottevő ösztönzést jelenthetne a beruházásra fordítandó források, vagy azok egy részének adómentessé tétele, amely kedvezően hatna a kis- és középvállalkozások beruházásainak növelésére is.

A beruházási források képződését több ország adórendszere segíti az adómentes fejlesztési tartalék-képzés lehetővé tételével. Az adómentes fejlesztési tartalék képzésére vonatkozó szabályozás lényege, hogy e célra tartalékot képezhetnek a vállalkozások, amely után az adót csak a céltartalék felhasználása utáni évben kell megfizetni. A tartalékot meghatározott időn belül - általában 3-4 év - beruházásra kell fordítani. E szabályozás - általános hatásán túl - a kis- és középvállalkozások számára jelent különösen nagy segítséget, mivel lehetővé teszi egy-egy nagyobb fejlesztéshez több év eredményének és adótartalmának felhasználását.

A fejlesztési tartalék bevezetése nem érinti a már meglévő, vagy bevezetendő beruházáshoz kapcsolódó adóalap- és adókedvezményeket, mivel csak az értékcsökkenés elszámolásának "előrehozásával" ösztönöz.

A javaslat szerint az adózás előtti eredményt csökkenthető az eredménytartaléknak az adóévben lekötött tartalékba átvezetett összege, de legfeljebb az adóévi adózás előtti nyereség 25 %-a és adóévenként legfeljebb 500 millió forint. Az adózó a fejlesztési tartalékot a lekötése adóévet követő négy adóévben megvalósított beruházás bekerülési értékének megfelelően oldhatja fel.

6.2.1.4. Vállalati kutatás és fejlesztés, innováció állami támogatása

A kutatás hatékonyabbá tételét az segítené, ha az adóalap-csökkentés vonatkozna az intézmények K+F tevékenységére adott támogatásra is. Ezen kívül a kutatások hasznosítását, e tevékenység koordinálásának Magyarországra helyezését ösztönözné a szellemi termékek (jogdíjak, találmányok) hasznosításából (használatba adás, elidegenítés) elért bevétel egy részének az adóalapból történő levonhatósága is.

6.2.1.5. Tételes egészségügyi hozzájárulás (EHO) fokozatos mérséklése

Az intézkedés a foglalkoztatással kapcsolatos munkáltatói költségeket csökkentené és hozzájárulna a versenyképesség javításához.

6.2.1.6. Vám szabadterület, vámtarifális kedvezmények megszüntése

A vámrendszerben a vámtarifa törvényben felsorolt gazdasági feltételek fennállása esetén a termelést folytató gazdálkodók vámsemlegesítést élvezhetnek. Tekintettel arra, hogy ez a kedvezmény az autonóm vámpolitika eszköze, így az, az EU csatlakozással megszűnik.

A vámszabadterületi társaságok időben történő felkészülését elősegíti a vámtörvény keretében biztosított vámmentességi jogcím érvényesítése, amely a termelőeszközök belföldiesítését mentesíti a vámterhek megfizetési kötelezettsége alól.

6.2.2. Direkt támogatások

A támogatásokat hatékonyságuk és „drágaságuk” miatt a legfontosabb célokra és a leghatékonyabb eszközökre érdemes összpontosítani.

A terv alapján együttesen fogják alkalmazni a régi és az új kedvezményeket. A közvetlen támogatások eddig is fontosak voltak, de szerepük növekedni fog, mivel ezekhez társíthatók az EU strukturális alapjaiból elnyerhető kiegészítő források, amik tovább hangsúlyozhatják ezt a támogatási formát, s ezzel nagymértékben növelhetik a versenyképességet.

A külföldi beruházások letelepedését elősegítő új pro-aktív eszközök a következők: a kedvezményes telephely, illetve az infrastruktúra-fejlesztés, beleértve az informatikai fejlesztések támogatását, valamint a szakképzés beruházói igényeket kielégítő formáinak és a környezetvédelmi/ökológiai célok érvényesítésének támogatása.

6.2.2.1. A befektetők igényei szerint kialakított telephelyek

Nemzetközi tapasztalatok szerint a fejlett országokban a telephely biztosítása a befektetőknek nyújtott szolgáltatás. A befektető igényei szerint kialakított telephely akkor is jelentős vonzerőt képviselhet, ha ahhoz a befektető nem kedvezményesen, hanem piaci áron jut.

Magyarország számára fontos prioritás a tőkeerős, korszerű technológiát hozó befektetők letelepedése, megtartása, s ezen keresztül beszállítóik Magyarországra vonzása, a hazai cégek beszállítónak válásának elősegítése, új munkahelyek teremtése, elmaradott, illetve munkaerő-piaci feszültségekkel küszködő régiók fejlődésének gyorsítása. A külföldi beruházások vonzását nagymértékben elősegíti a telephely - meghatározott esetekben - kedvezményes feltételekkel történő biztosítása.

A Telephely-fejlesztési program célja, hogy ösztönözze:

- az elmaradott térségek, régiók felzárkózását segítő beruházásokat,
- az országos átlagot meghaladó munkanélküliséggel sújtott területeken megvalósuló beruházásokat,
- a K+F beruházásokat,
- az olyan beruházásokat, ahol a beszállítók között a kis- és középvállalkozások aránya több, mint 50%,
- a korszerű termelési és szolgáltatási kapacitások létrejöttét,
- a nagyvállalatok körül termelési, fejlesztési stb. együttműködési kapcsolatok kialakítását.

A kedvezményezetttek körébe tartozhatnak:

- a több milliárdos forintos nagyságrendű beruházást megvalósító, tipikusan globális vállalatok,
- néhány milliárd forintos fejlesztést célul kitűző olyan cégek, amelyek multinacionális vállalatok beszállítói,
- azon kis- és középvállalkozások, amelyek közvetett (vagy részben közvetlen) beszállítók és olyan ingatlanok fejlesztésén át akarják üzleti tevékenységüket megerősíteni, amelyek korábban belterületi ingatlanok voltak³¹.

³¹ barnamezős rekonstrukció

A tervezett támogatás három részből áll:

Multinacionális vállalkozások telephely-választásának támogatása

A több milliárd forintot meghaladó nagyságrendű beruházások esetében a betelepülni szándékozó vállalat - a hazai befektetésösztönző intézmények aktív közreműködésével - kiválasztja betelepülésének várható helyszínét. Az infrastruktúrával ellátott telephely kialakításához, megvásárlásához, megszerzéséhez a cég pályázati úton juthat támogatáshoz, melynek mértéke az EU által előírt határokat is figyelembe véve regionálisan differenciált lesz. Várhatóan különféle támogatási konstrukciók kialakítására kerül sor.

Beszállító közép- és nagyvállalkozások telephely választásának támogatása az Ipari Park Program átalakításával a beszállító vállalkozások telephelyhez jutásának kedvezményes feltételeit egyes ipari park címmel rendelkező célterületeken kellene megteremteni.

Az állam erre a célra létrehozott (vagy egy létező, de a feladathoz igazított) többségi állami tulajdonban lévő társasága az ipari parkot üzemeltető vállalkozásokkal vagy önkormányzatokkal együttműködve fejlesztené a telephelyet, és adná azt - kedvezményes konstrukcióban - bérbe a betelepülőknek.

Az ipari parkokon belüli telephely-fejlesztés célszerű iránya a fejlett infrastruktúrával és szolgáltatásokkal ellátott technológiai parkok kialakítása.

Telephely-fejlesztési program kis- és középvállalkozások számára

A multinacionális cégek és beszállítók mellett számos, azokhoz közvetlenül vagy közvetve kapcsolódó kisvállalkozás is fejlődési pályára állítható a telephelyhez jutás támogatásával. Ez a program összekapcsolódhat a hazai településeken jelentős számban elhagyott ipari infrastruktúra korszerűsítésével, felújításával, továbbá bizonyos ipari parkok fejlesztésével.

6.2.2.2. Infrastruktúra-fejlesztési támogatás

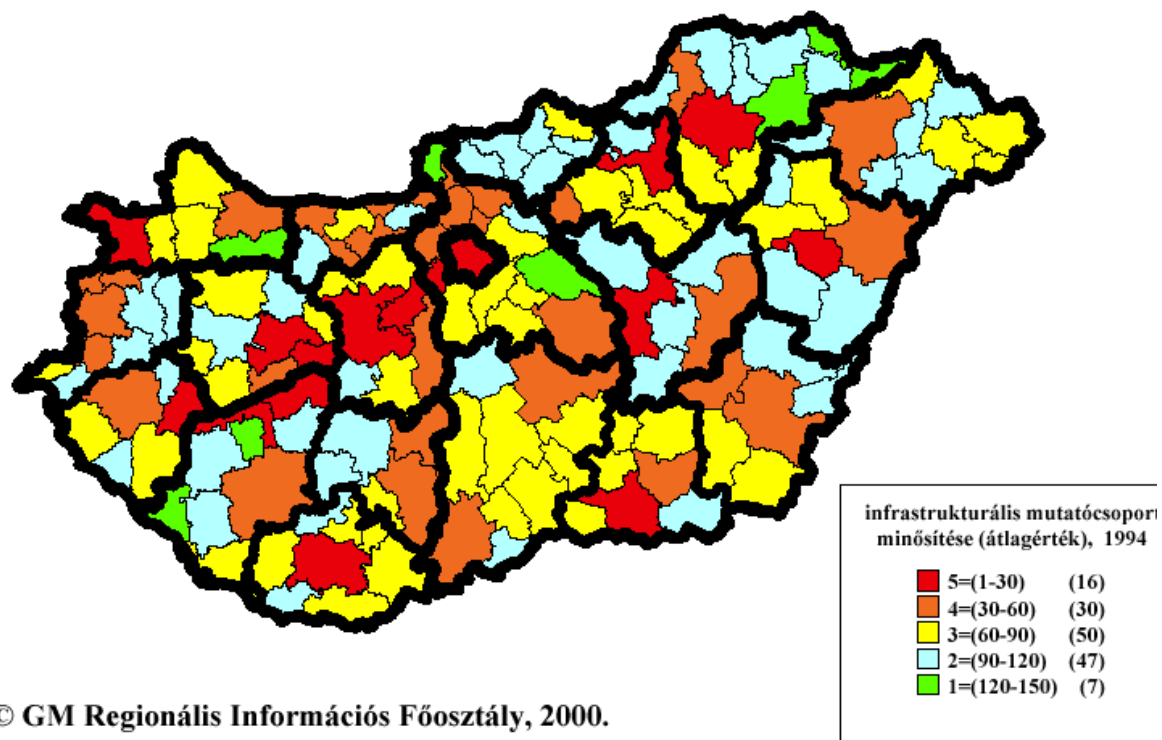
A telephelyen történő működés biztosításához szükséges, de telekhatáron kívüli infrastruktúra (például közműfejlesztés, gázbekötés, csatornázás, járda, tömegközlekedés) támogatását is az eszközrendszer szerves részévé kell tenni - bizonyos nagyságrend (foglalkoztatottság, hozzáadott érték stb.) felett.

Magyarország jelenlegi és tervezett közlekedési infrastruktúra hálózata

Forrás: GKM, Közlekedéstudományi Intézet

Magyarországi kistérségek infrastruktúráis fejlettsége

A több telephelyet is kiszolgáló infrastruktúra-fejlesztési programok kialakításakor - beleértve az informatikai hálózatok, az autópálya-, a repülőtér-, a vasúthálózat és a folyami hajózás továbbfejlesztésére vonatkozó elképzeléseket - elengedhetetlen a befektetői igényekhez igazodó projektek állami támogatása, mivel a beruházási döntésben az infrastruktúra kiépítettsége kiemelten fontos tényező. Ugyanakkor nem elhanyagolható az a beruházási projektek megvalósulása révén létrejövő hatás, amely a magyarországi infrastrukturális elmaradás csökkentését eredményezi, és egy mikrotérség helyzetét jelentősen javíthatja. Ezért - a nemzetközi versenyfeltételek kiegyenlítésére - a támogatott fejlesztéseknél a beruházásokhoz közvetlenül kapcsolódó, telekhatáron kívüli infrastruktúra létesítésének kitüntetett szerepet kell kapnia a beruházásösztönzésben.

Ezek mind zöldmezős, mind barna beruházások esetében is igényelhetők lesznek.

6.2.2.3. Szakképzés, felnőttképzés, foglalkoztatás támogatása

A nemzetgazdaság számára egyre nagyobb mértékben válik szükségessé a jól képzett munkaerő megléte. Az állam a képzés javítására több támogatási formának is tervezi a bevezetését. Ezek a befektetéseket serkentő tényezők közé sorolhatók lesznek.

A fontosabb tervezett támogatások a következők:

Közép- és nagyvállalkozások munkaerő-ellátását biztosító képzési támogatás

A humán erőforrás-fejlesztési programmal rendelkező befektetők speciális képzési igényeinek közvetlen meghatározása révén, a képzés során lehetőség nyílik a megfelelő szakmai ismeretekkel rendelkező munkaerő biztosítására.

Új tőkeerős beruházásokat ösztönző képzési támogatás

Célja a vállalkozás méretére való tekintet nélkül, az újonnan létrehozandó vagy növekedésben lévő gazdasági szervezetek igényei szerint rövid távú képzési vagy átképzési programok megvalósításával a gyártási profilnak megfelelő, a munkaadó által előírt képzettséggel rendelkező munkaerő biztosítása. Ez a támogatás értelmezhető speciális munkaerő-piaci igényeket kielégítő képzésnek is.

Hátrányos helyzetű térségekben betanítás, átképzés, újraképzés támogatása

Munkahelyteremtő beruházás támogatása

Magas minőségi színvonalat képviselő, korszerű termékek gyártására, illetve magas színvonalú szolgáltató tevékenységek végzésére lehetőséget teremtő beruházás esetén, legalább 20 új munkahely létrehozásához támogatást lehetne igénybe venni tartós foglalkoztatás biztosítása esetén.

6.2.2.4. Informatikai fejlesztések közvetlen támogatásokkal történő támogatása

Az információs technológia (IT) és az Internet a termelési-szolgáltatási szférán kívül is átalakíthatja a hivatalokkal, az egészségügyi-oktatási szervezetekkel való kapcsolatokat. A munkavállalók és az oktatás hozzáféréseinek támogatása jelentős mértékben javíthatja a magyar emberi erőforrások minőségét a számítógépes és kommunikációs készségek vonatkozásában, s ezen keresztül erősítheti a hazai gazdaság versenyképességét. E célok közelítését és elérését az EU tagországokban az eEurope program tartalmazza, melyhez Magyarország is csatlakozni kíván.

A programok növelik a magyar népesség információtechnikai ismereteit, jártasságát, ami tudástőkébe való beruházásként a versenyképességhez járul hozzá; csökkentik az oktatási költségeket; támogatják a rugalmasabb munkarendszerek³² terjedését.

A magyar munkaerő versenyképességének növelését, az európai információs társadalomhoz kapcsolódást szolgálná, ha lehetséges lenne a vállalkozások és intézmények számára, hogy alkalmazottaiknak számítógépet adhassanak bérbe, akik azokat 3 évi bérlet után maradványértéken megvásárolhatnák. Igaz ez még jelenleg csupán terv, de a megvalósulása esetén nagymértékben hozzájárulhatna lemaradásunk csökkentéséhez. Főként mivel az eEurope programot részben azért alkották meg, hogy Európa az Egyesült Államoktól való lemaradását megszüntessék. Sajnos mi még ettől elég messze járunk, és állami beavatkozás nélkül csak nagyon nehezen juthatnánk el erre a szintre.

6.2.2.5. Európai regionális vállalati központok kialakításának, stratégiai szolgáltatások telepítésének támogatása

A már korábban említett regionális vállalati központok kialakításának direkt ösztönzésével elérhető lenne, hogy Magyarországon beruházó multinacionális vállalatok további irányítási feladatokat, szolgáltatásokat telepítsenek, európai regionális központokat alakítsanak ki. Elsősorban a nagyvállalatok egyes központi irányító tevékenységeinek, szolgáltató funkcióinak³³ Magyarországra telepítésének ösztönzése a cél. Fontos a jövedelmező, nagy hozzáadott értéket képviselő tevékenységek meghonosítása; Magyarország középponti helyének és súlyának erősítése a kelet-európai régióban; a fokozottabb bekapcsolódást a világ hálózataiba; a technológia-transzfer; az oktatás színvonalának növelését; az információs infrastruktúra javulása; munkahelyek teremtése.

A központok jelenléte a nemzetközi tapasztalatok szerint további jelentős beruházásokat indukál, és elősegíti a kvalifikáltabb, jobban fizetett munkaerő foglalkoztatásának bővítését.

A támogatásoknak nem szabad csupán a feldolgozóipar és az IT területén tevékenykedő multinacionális cégek szolgáltató központjainak létesítésére vonatkozni, hanem a támogatottak körébe be kell vonni a tudásintenzív tevékenységet végző szolgáltató szektort, a K+F tevékenységeket.

6.2.2.6. Vállalati kutatás és fejlesztés, innováció állami támogatása

A K+F állami társfinanszírozásával elősegített tudás-intenzív környezet kialakítás, a hosszú távú projektek kiemelt támogatása, a kvalifikált kutatók országban tartásának ösztönzése kiemelt eszköze lehet a tudásigényes tevékenységek meghonosításának, Magyarországra vonzásának, a tőkevonzást erősítő innovációbarát gazdasági környezet kialakításának.

A hazai K+F és innovációs programok preferáltan kezelik a vállalatok és a tudományos szféra együttműködését, partnerségét, a tudományos és technológiai eredmények diffúzióját, transzferét, a regionális szintű megközelítést, valamint a nemzetközi együttműködést - tekintettel az EU integrációs felkészülésre és a készülő Nemzeti Fejlesztési Terv követelményeire.

- Az Oktatási Minisztérium és a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium közös programja azokat a beruházásokat támogatja, amelyek a csúcstechnológiához kapcsolódó alkalmazott K+F tevékenység végzésére szolgáló kutatóhelyek létrehozására irányulnak.

³² távmunka, rehabilitációs munkahelyek stb.

³³ logisztika, marketing, vevőszolgálat, oktatás, szoftverfelügyelet stb.

A pályázat elősegítette a nagyvállalatok regionális K+F központjainak Magyarországra való telepítését, és a külföldi érdekeltségek K+F és innovációs beruházásainak jelentős növekedése volt tapasztalható Magyarországon.

- Az Integrátor pályázat a nagyvállalatok technológiai kooperációs hálózatának magyarországi fejlesztésére, versenyképes beszállítói hálózat kialakításának segítésére irányul. A nagyvállalat legalább két független kis- és középvállalat bevonásával pályázhat. A támogatás tárgya: termékfejlesztés, termelési technológia fejlesztése, új termelési technológia bevezetése, honosítása, termékbiztonság növelése, továbbá a műszaki fejlesztés keretében minőségfejlesztés és informatikai hálózat fejlesztése annak érdekében, hogy a pályázó kis- és középvállalkozás alkalmassá váljék a nagyvállalattal való együttműködésre, és annak tartós beszállítója legyen.

- Az Oktatási Minisztérium K+F humán erőforrás fejlesztési pályázata azt a kutató-fejlesztő munkát támogatja, amelyet vállalati szakemberek végeznek felsősoktatási, illetve közfinanszírozású kutatóhelyeken. A támogatási program célja az új tudományos eredmények terjesztése, a vállalati szakemberek felkészültségének növelése, illetve a tudományos és innovációs együttműködés fokozása a versenyszféra és a K+F infrastruktúra között.

A K+F humán erőforrás fejlesztés eszközrendszerének bővítése mind a tudás-alapú gazdaság, mind az EU csatlakozásra való felkészülés szempontjából döntő tényező, ezért alapvető fontosságú, hogy helyben rendelkezésre álljon a csúcstechnológiába beruházók elképzeléseit megvalósító szakember gárda. Tehát a külföldi működőtőke áramlására is rendkívül nagy hatással van a kutatás fejlesztés mindenkori hazai állapota, lehetőségei. Ezért érdemesnek látom a terület behatóbb vizsgálatát.

7. Kutatás-fejlesztés és a működőtőke kapcsolatának vizsgálata

7.1 K+F alapfogalmak

Az OECD „Frascati kézikönyv” szerint:

„Az innováció nem más, mint mindazon tudományos, műszaki, kereskedelmi és pénzügyi tevékenységek együttese, amelyek új feldolgozóipari termékek sikeres kifejlesztéséhez és értékesítéséhez, új termelési eljárások vagy berendezések honosításához, vagy valamely társadalmi szolgáltatás bevezetéséhez szükségesek.”

J.A Schumpeter az innováció öt alapesetét sorolja fel:

- Új javaknak, vagy egyes létező javaknak új minőségben való előállítás.
- Új termelési eljárás bevezetése, amely valamely áruval kapcsolatos kereskedelmi eljárás is lehet.
- Új elhelyezési lehetőség, vagyis olyan piac nyitása, melyen a kérdéses ország iparába ez idáig nem került bevezetésre, akár létezett a piac korábban, akár nem.
- Nyersanyagok, vagy félkész áruk új beszerzési forrásának megnyitása.
- Feladatokhoz illeszkedő szervezet kialakítása.

Az alapesetek egyfajta átértelmezését jelenti az, hogy ma már nemcsak az alapvető változásokat tekintjük innovációnak, hanem ide tartoznak az eddigiekben gyártott termékek, korábban alkalmazott technológiák kisebb mértékű javítása, módosítása, tökéletesítése is.

Az alapkutatás:

A világ jelenségeinek objektív megfigyelése és megismerése, a természeti és társadalmi jelenségek belső összefüggéseinek, valamint törvényszerűségeinek feltárása, melyek célja új tudományos ismeretek megszerzése, új kutatási területek felfedezése.

Eredményei alapján kell alkalmazott, vagy célkutatásnak a gyakorlatba átültethető új termékekre, vagy technológiákra irányulnia.

A kísérleti fejlesztés tekinthető a kutatás fejlesztés utószakaszának, amelyben a már kifejlesztett újdonság gazdasági bevezetésének a feltételeit kell kikísérletezni, megalkotni a prototípust, illetve a próbaberendezéseket.

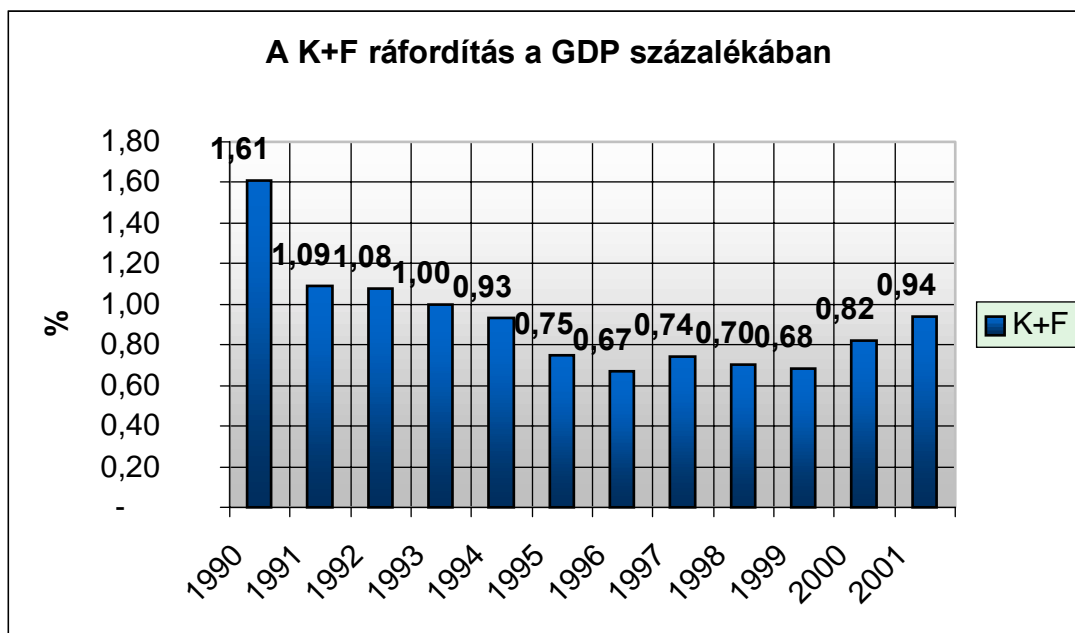
Az innováció két fajtája:

A megújulást maga a műszaki, tudományos fejlődés kényszeríti ki, nyomást gyakorolva a fogyasztókra és a vállalatokra, az újdonság kifejlesztésére és alkalmazásba vételére. Ez a technology push innováció.

Az igény oldalról jelentkezik az innováció, tárgyi szükségletekből vezethető le az újdonság iránti fizetőképes kereslet. Ez a demand pull innováció.

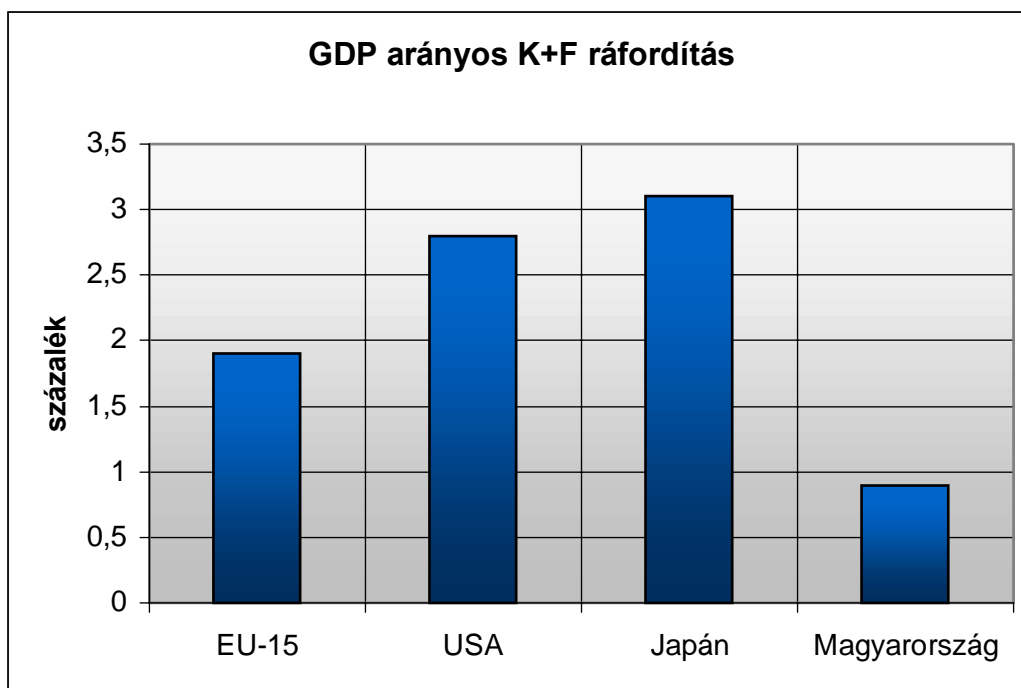
Jelenleg folyamatos innovációs „kényszer” nyomása alatt vannak a vállalatok a világgazdaságban. A világpiac egyre minőségérzékenyebb, a konkurenciaharc szinte minden területen erősödik, a tulajdonosok jövedelemelvárása egyre nő. A fogyasztói társadalom fejlődése során kialakuló fizetőképes kereslet új termékeket, termékcsaládokat, szolgáltatásokat igényel, ráadásul a korábbi fejlesztések eredményei is állandó, fokozatos gazdasági és műszaki avulása elkerülhetetlen jelenség. A konkurenciától való lemaradás a véget jelentheti, de az új fejlesztések eredménye magas innovációs nyereséggel kecsegtet.

7.2 A külföldi működőtőke hatása a K+F-re és az innovációra

Forrás: GKM

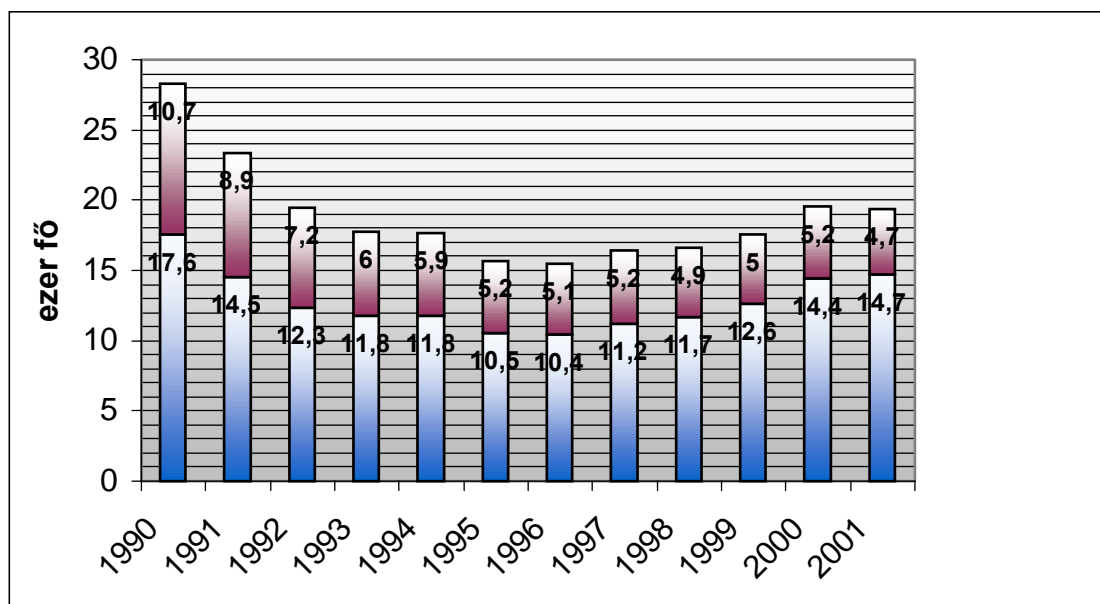
Magyarországon a kutatás-fejlesztés aránya a nemzeti össztermékből 1991-ben 1,61 százalékos volt, mint ahogy a diagrammról is leolvasható 1996-ra 0,67 százalékra csökkent, majd néhány év stagnálás után ismét emelkedésnek indult. Figyelembe kell venni azonban egyrészt azt, hogy a kutatás fejlesztés GDP-ből való részesedésének csökkenéséből nem lehet egyértelmű következtetéseket levonni, bár általában ezzel a mutatóval jellemzik az országok kutatás fejlesztését.

Forrás: GKM

A világ vezető államaihoz képest a kutatás fejlesztés GDP-ből való részesedése hazánkban nagyon alacsony szinten van. Ez egyrészt az átalakulási folyamatnak köszönhető, a K+F finanszírozása átalakul, az üzleti szféra egyre nagyobb hányadát finanszírozza, másrészt a finanszírozó elvárása is más, közvetlenül felértékelődik az eljárásinnováció, amiből a vállalatok közvetlenül is profitálhatnak, az alapkutatás pedig inkább állami finanszírozásban - és néhány nagy multinacionális vállalat által - valósul meg.

Kutatás fejlesztésben dolgozók száma (kutató: kék oszlop, segéd személyzet: bordó oszlop)

Forrás: GKM

A K+F-ben dolgozók számának alakulása a GDP-ből való részesedéssel nagyjából azonos arányban csökkent, illetve nőtt. Az egy kutatóra jutó segédszemélyzet arányának folyamatos csökkenése egyrészt a tevékenység hatékonyságának növekedését jelezheti, másrészt azonban a szektorban tapasztalható finanszírozási hiányra utal, mely vissza is vetheti az eredményességet.

Az üzleti szférában az 1990-es évek közepén a K+F visszaesése még erőteljesebben jelent meg. A vállalatok több mint fele nem végzett kutatási tevékenységet, elkülönült kutató-részleget csupán minden tizedik vállalatnál találhattunk. A privatizáció során külföldi tulajdonba került vállalatok a K+F részlegeket nagyrészt erősen racionalizálták. Ez egyrészt az anyavállalati fejlesztési tervbe való integrálást, másrészt a kutatási tevékenység költséghatékonyságának növelését célozta.

Az új technológia bevezetésére a magyar cégek körülbelül 45 százalékában, a vegyes vállalatok 50 százalékában, a teljesen külföldi tulajdonban lévő vállalatok pedig 60 százalékában került sor. A nem zöldmezős beruházások esetében a technológiai fejlesztés meglehetősen korlátozott volt, hiszen az új üzem alapvetően - helyi szinten - új technológiát képviselt. Akadtak természetesen kivételek is, mint például a General Electric, a Zanussi, vagy a gyógyszeripari cégek.

Abban az időszakban, amikor a korábban szocialista tervgazdaságban működő vállalatok hirtelen szabadpiaci viszonyok között találták magukat jelentett igazán problémát a K+F ráfordítások kitermelése. Sok cég kénytelen patthelyzetbe került, hiszen a racionalizálások nélkül a rövid távú életben maradásuk volt lehetetlen, míg ha a rövidtávon átmenetileg működőképes feláldozta a szabadpiac oltárán a fejlesztéseit és innovációit, akkor hosszútávon behozhatatlan hátrányba került a versenytársaival szemben. Sok vállalat így néhány év alatt tönkrement, vagy külföldi kézbe került.

A perspektivikusabbakat még időben privatizálták, a kevésbé kelendőek idővel csődöt jelentettek, vagy szétdarabolták őket.

Ha egy országban komoly innovációs tevékenység folyik egyetemekben és kutatóintézetekben és létező, működő kapcsolat működik az iparvállalatokkal, az önmagában is befektetési motiváció tud lenni a külföldi tőke számára. A fő probléma Magyarország esetében az volt, hogy a helyi K+F intézményekben komoly innovációs tevékenységet folytattak, de ezek önmagukban álló kutatások voltak, nem kapcsolódtak ipari tevékenységhez. Ennek ellenére ez egy komoly motivációs tényező volt a KMT számára.

A külföldi tőkebefektetések K+F elősegítő voltát több kutató is kétségbe vonja. *Csáki György* 1997-es érvelése: A K+F, különösképpen a vállalaton belüli K+F és innováció beszűkülését eredményezi a külföldi tőke egyre nagyobb súlya ... A külföldi részvétellel lebonyolított privatizáció a magyarországi telephelyet integrálja az adott cég globális hálózatába, így a helyi K+F teljesen feleslegessé is válhat ... Ez nehezíti a hazai beszállítások növelését... A multik magyarországi beruházásai korszerűbb termékeket és fejlettebb technológiákat hozottak meg Magyarországon - csak sem a terméket, sem pedig a technológiát nem hazai kutató-fejlesztő intézményekben teremtették meg.³⁴

Szalavetz Andrea 1999-ben 15 német tulajdonban lévő magyarországi cég vizsgálata során a következő következtetésekre jutott:

³⁴ Csáki György 1997 Érdemes kutatni? Megjelent: K+F Gondolatok

- A leányvállalatok képesek voltak adoptálni az anyacég technológiáját, sőt a későbbiekben ezt továbbfejleszteni is képesek voltak.
- Kezdetben a vállalatokat általában az életciklus leszálló ágában lévő termékek fejlesztésével bízták meg, majd idővel új fejlesztésekbe is bevonták a vállalatokat. Némely esetben nemzetközileg is élenjáró műszaki eljárásokat, megoldásokat dolgoztak ki. Ezek azonban sajnálatos módon csak a ritka kivételek.
- Többségben ahol a K+F-et egyáltalán megtartották, az a legritkább esetben volt jövőorientált.
- Leginkább vevőalkalmazás, kifutóban lévő termék élettartamának meghosszabbítását célozta, maximum eljárásfejlesztés jellemezte a mintában szereplő vállalatok többségét.
- A külföldi működőtőke-befektetések segítségével modernizált termelés nem mozdította előre a K+F fejlődését.³⁵

Az új fejlesztések és szabadalmak természetesen nem vizsgálhatóak csupán mennyiségi szempontból, hiszen egy-egy kiemelkedően fontos területen elért sikeres fejlesztés sokkal nagyobb gazdasági hatást tud kiváltani, mint sok kisebb, nem áttörő jelentőségű, mégis nagy költségvonzatú innováció. Az is tény azonban, hogy ezek a magyar tulajdonú cégek új high-tech termékei neves külföldi közvetítő nélkül eladhatatlanok lennének a nemzetközi piacon. Ez a kis országokra és kutatási eredményeikre általában jellemző jelenség a technika világpiacának sajátosságaiból következik. Ebből a szempontból mindenképpen szükséges a külföldi társaságok jelenléte és tevékenysége, hiszen nem mindegy, hogy egy kis fejlesztőcsapat „Terep 2” nevű freeware játéka, vagy a Microsoft terepmodellezési programja és Insane nevű játéka. Hiszen míg az előbbi semmiképpen nem tud megjelenni a piacon mint szoftver-innováció, addig a Microsoft által felkarolva ugyanaz a dolog „szépen becsomagolva” már a világpiacra is eladható szoftvertermék.

A külföldi befektetések megjelenésével egy másik aspektusa is megjelenik a fejlesztéseknek. A multinacionális vállalatok számára beszállító magyar vállalatok saját tevékenységük keretében a TNC-k elvárásainak való jobb megfelelés, a költséghatékonyság, a kapacitáshiány kiküszöbölése miatt saját fejlesztésekbe is kezdenek. Ezek a fejlesztések azonban elég szűk vállalati rétegben valósulnak meg, hiszen általában ezek a beszállító középvállalatok, koránt sem eléggé tőkeerősek a felmerülő költségek fedezésére, ráadásul a tulajdonosok rövid távú érdekei is erősen visszafogják a túlzott K+F befektetéseket.

Összegzésként elmondható, hogy a K+F reálértéke - egy elég alacsony szinten - stabilizálódott sőt, bizonyos területeken, iparágakban fejlődésnek indult. Ehhez hozzájárult, hogy a részben, vagy teljesen külföldi tulajdonban lévő társaságoknak kialakult egy kis K+F igényes csoportja, akik a fejlesztések hajtóerejét adják. A legtöbb külföldi cég, akik privatizáció formájában vásároltak meg magyar vállalatokat és alakítottak ki leányvállalatot felismerték, hogy a korábbi szellemi kapacitásokat nem szabad veszni hagyni. Ezek a vállalatok kisebb kutatócsoportokat hoztak létre, akik a termékfejlesztésen és adaptáción kívül a vállalati profilba tartozó műszaki fejlesztésekkel is foglalkoznak. A kilencvenes évek végén több kifejezetten kutatási-fejlesztési célú high-tech beruházás is történt hazánkban. Ma már jelen vannak a legnagyobb telekommunikációs technológiát fejlesztő cégek, a Nokia és az Ericsson is fejleszt Magyarországon, ráadásul a Nokia a fejlesztett termékek gyártásának egy részét is Magyarországra hozta. Egy másik technológiai iparágban a fény- és világítás- és

³⁵ Szalavetz Andrea 1999a Technológiatranszfer, innováció. Német tulajdonban lévő hazai feldolgozó-ipari cégek esete. Külgazdaság, 5.sz. 29-41. Old.

elektrotechnikában érdekelt General Electric is hazánkban fejleszt, ráadásul az európai központját is Magyarországra helyezte. Úgy tűnik, hogy a csupán az adott szegmensben a kedvező feltételek megteremtése szükséges ahhoz, hogy a multinacionális vállalatok hazánkba hozzák az egyik, vagy a fejlesztési részlegüket. Ez esélyt adhat a K+F GDP-ből való részesedésének emelkedésére és a hosszú távú kedvező folyamatok beindulására.

Megítélésem szerint az ösztönzés legfontosabb irányvonala a következő:

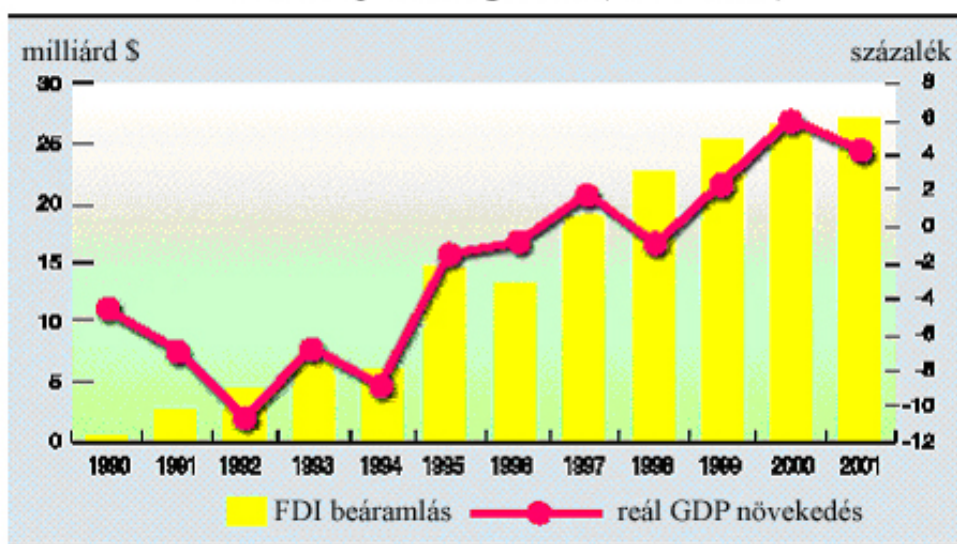
- Az államnak növelnie kellene a saját kutatás fejlesztési kiadásait, amivel egy továbbgyűrűző hatást válthat ki a képzésben és az eredmények felhasználása kapcsán felmerülő további igények tekintetében.
- Több támogatást kellene kínálni a multinacionális vállalatoknak, ha Magyarországon nemzetgazdasági szempontból fontos területen kíván kutató fejlesztő helyeket kialakítani.
- Segíteni kellene a kis és középvállalatokat az új technológiákhoz való hozzájutásban és ezek adoptálásában.

Ezen területek fontosságát jelzi, hogy a Smart Hungary program elemei is a három terület köré épülnek. Azonban az ajánlott pályázati formák hatásosságát tekintve kicsit szkeptikus vagyok. Véleményem szerint a probléma rövid távon várhatóan még az ösztönzési rendszer gyors létrehozásával sem orvosolható, hiszen a lemaradást nem lehet egyik napról a másikra megváltoztatni, ugyanakkor néhány pozitív, követendő példát már most is találhatunk a vállalatok között, nő az újonnan alapított vállalati kutatóhelyek száma.

8. Összegzés és következtetések

A külföldi működőtőke áramlás kétirányú folyamat. Ha az egy nemzetgazdaságban meglévő relatív versenyelőnyök kihasználása - a kockázati tűrőképességen belül - rentábilis lehet a külföldi tőke számára, akkor beruházásokat valósít meg az aktuális országban, ha pedig ezek a relatív előnyök elvesznek, kivonul az országból, máshová viszi a termelést, kivezeti a szolgáltatást, illetve ha a termék, vagy szolgáltatás életciklusának a végéhez érkezett, befejezi az előállítását. A gazdaság fejlettsége határozza meg azt, hogy milyen összetételű a gazdaság szerkezete. A fejlődési folyamat állandó átalakulás, nem lehet egyértelműen lépcsőfokokra bontani, így egykönnyen kategorizálni sem. A külföldi működőtőke a gazdaság fejlődésére gyakorolt pozitív hatása talán épp Közép-Kelet Európában kísérhető legjobban figyelemmel.

FDI beáramlás és a GDP reálnövekedése Közép és Kelet Európa országaiban (1990-2001)

Forrás: UNCTAD World Investment Report 2002

A külföldi működőtőke beáramlás és a reálgazdasági fejlődés ilyen tiszta együttmozgásából azt a következtetést vonhatjuk le, hogy azokban a térségekben ahol a KMT beáramlás friss jelenség, ott a gazdaságra egyértelműen pozitív hatást gyakorol, ugyanakkor a fejlődéssel gazdaság átalakulását is magával hozza. A gazdaság fejlődése hatással van az életminőség javulására. A külső tényezők figyelmen kívül hagyása esetén a rendszer akkor kiegyensúlyozott, ha az életminőség változásának tényezői nem emelkednek a gazdaság számára követhetetlen mértékben. Egyensúlyi növekedés esetén tehát a kicsi változások sorozata révén jön létre a fejlődés, nem sokkszerűen. Így az életminőség további javulása és a gazdasági egyensúly - tehát a fenntartható fejlődés tétele - hosszú távon megvalósulhat. Természetesen a világgazdaságban lezajló folyamatoktól nem lehet elvonatkoztatni, hiszen a nemzetgazdaságok szimbiózisban élnek együtt. Ez egy - méretéhez képest - nagy külkereskedelmi forgalmat folytató ország, mint Magyarország esetében különösen fontos. A jelenleg is tapasztalható kedvezőtlen világgazdasági folyamatok esetén a mindenkor monetáris és fiskális politika alakítóira tevődik a feladat, hogy az átmeneti - de néhány fontos szektorban leküzdhetetlen - nehézségeken a vállalatoknak segítséget nyújtsanak, ezzel fenntartva a nemzetgazdasági egyensúlyt.

Az 1990-es években Magyarországon (és egész Kelet-közép Európában) a működőtőke beáramlása volt a domináns folyamat. Hazánkban a beáramló külföldi működőtőke nagymértékben segítette a gazdasági szerkezetátalakulást, és erőteljes pozitív hatással volt a GDP bővülésére. A folyamat által elindult az életminőség javulása, ami néhány versenyképességi mutató - legfőképpen az alacsony bérköltségekből eredő előny - romlását okozta, ez bizonyos alacsonyabb hozzáadott értéket produkáló munkaintenzív szektorokban kivonulásokat eredményezett. A változások nyomán azonban más területek versenyképesebbeké válhatnak és válnak, melyek más - pozitív változás esetén - fejlettebb technológiát képviselő, magasabb hozzáadott értéket termelő beruházások megvalósulását eredményezik.

A folyamat eredményeképpen a KMT beruházások mellett megjelentek a már kevésbé versenyképes területeken a külföldi működőtőkével működő vállalatok kivonulásai is. Véleményem szerint ez részben a gazdasági fejlődés átalakulási folyamatának következménye, másrészt azonban tagadhatatlan, hogy az életminőség javulása során az egyes versenyképességi tényezők a gazdaság által szabott mozgástérnél nagyobb mértékben növekedtek, ami a kedvezőtlen világgazdasági folyamatokkal együtt eredményezte a jelenleg tapasztalható kivonulási hullámot.

Két egymással párhuzamos, de ellentétes folyamat zajlik jelenleg a nemzetgazdaságban, melyben a kormányzat befektetési politikája meghatározó lehet. A stabilitás növelése ilyenkor kiemelt jelentőséggel bír, a korrupció visszaszorításával, átláthatóság teremtésével egy ilyen bizonytalan helyzetben rövid távú előnyökhöz lehetne jutni.

Az Európai Unióhoz való csatlakozásnak - külföldi működőtőke szempontjából - Magyarország akkor lehet csak nyertese, ha nem csupán a jogharmonizációs feladatait teljesíti, de fel is készül a változások hatásaira, képes lesz azok proaktív és hatékony irányítására, a lehetőségek kihasználására. Emiatt egyre sürgetőbb feladat az addicionális befektetési szolgáltatások megteremtése, a megfelelő infrastruktúra kiépítése, a vállalkozói szféra tájékoztatása a lehetőségekről. Ha a változások irányításában a kormányzat jól vizsgázik, akkor a külföldi működőtőke befektetések pozitív hatásai kerülhetnek túlsúlyba, újabb magasabb hozzáadott értéket produkáló befektetések valósulhatnak meg, miközben a természetes folyamat révén a munkaintenzív, alacsonyabb technológiai színvonalú termelés lassan visszaszorul, a lakosság életminősége javul, s középtávon elérheti a fejlett nyugat-európai országokban élők életszínvonalát. Azt igaz nem merem megjósolni, hogy ez mikorra következik be, de hogy a külföldi működőtőkének ebben a felzárkózási folyamatban nagy szerepe volt, van és lesz, abban egészen biztosak lehetünk.

Bibliográfia:

- Aliber R.Z. 1970 A Theory of Direct Foreign Investment In: Kindleberger, C.P. (ed.): The International Corporation: A Symposium, Chapter 1 Cambridge MA.: MIT Press
- Antalóczy K., Ludányi A., Salgó I. és Sass M. (1996): Kelet-Európa és Magyarország tőkevonzási képessége, Európa Fórum V 6 pp. 3-22.
- Antalóczy Katalin, Sass Magdolna: A bér munka szerepe a világgazdaságban és Magyarországon, Közgazdasági szemle 1998/7-8
- Antalóczy Katalin: A multinacionális cégek szerepe a világgazdaságban, Kelet-Közép-Európában és Magyarországon Közgazdasági szemle, 1997/4
- Árva László 1994a: A működőtőke-mozgás elméleti és gyakorlati kérdései. MNB Műhelytanulmányok, No. 6.
- Bransletter, 2000
- Czipin and Proudfoot 2002
- Csáki György 1997 Érdemes kutatni? Megjelent: K+F Gondolatok
- Csáki György Nemzetközi gazdaságtan alapjai, Napvilág 2002
- Éltető Andrea: A működőtőke hatása a külkereskedelemre négy kis közép-európai országban Közgazdasági Szemle 1999. január
- Falusné Szikra Katalin: Külföldi beruházás - belföldi munkahely, Közgazdasági Szemle 2000/6.
- Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, Magyar Nemzeti Bank, ÁPV Rt.
- Hamar J.: Tendenciaváltozások a közvetlen tőkebefektetések nemzetközi áramlásában, Külgazdaság, No. 7-8. 1995.
- <http://www.fn.hu>, FigyelőNet adatbázis 2003. január
- Hymer, S.H. 1976: The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment, Cambridge, Mass
- Külföldi Működő Tőke Magyarországon, Központi Statisztikai Hivatal 2002.
- Külföldi Működő Tőke Magyarországon, Központi Statisztikai Hivatal 2001.
- Lőrincné Istvánffy Hajna: Nemzetközi Pénzügyek, Aula 1999.
- Magyar Hírlap, 2003, január 28. Új külföldi munkahelyek, új beruházók
- Magyar Hírlap, 2003. január 15. Kína a tőkemágnes
- Magyar Hírlap: 2003. január 18. Kitörhet az árháború ...
- Népszabadság, 2003. január 27. Vége az olcsó munkaerő korának?
- Simai Mihály, Farkas Péter, Éltető Andrea, Gál Péter: A működőtőke kivitele és a technikai fejlődés a 21. század küszöbén, Oktatási Minisztérium 2000.
- Szalavetz Andrea 1999a Technológiatranszfer, innováció. Német tulajdonban lévő hazai feldolgozóipari cégek esete. Külgazdaság, 5.sz. 29-41. Old.

Szanyi Miklós: Elmélet és gyakorlat a nemzetközi működőtőke áramlás vizsgálatában, Közgazdasági szemle 1997/6.

Szentes Tamás: Világgazdaságtan I. kötet, Aula 1999.

Tarafás Imre: A kamat, az árfolyam és a forint hátralevő évei, Közgazdasági Szemle 2001/6.

UNCTAD World Investment Report 1995. New York

UNCTAD World Investment Report 1998. New York

UNCTAD World Investment Report 2000. New York

UNCTAD World Investment Report 2002. Antalóczy és Sass 2001. alapján

UNCTAD World Investment Report 2002. New York

Vernon R. 1966 International Investment, and International Trade in the Product Cycle Quarterly Journal of Economics 90.

WIIW; Forschungsberichte No. 215; Transition Report 1994. Idézi: Antalóczy-Ludányi-Salgó-Sass: Kelet-Európa és Magyarország tőkevonzási képessége. Európa Fórum 1996/2.

Függelék

A magyar vállalatok exportárbevétele szerinti rangsora					
Rangsor az exportárbevétel		A gazdálkodó neve	Export-	Exportárbevétel változása	
nagysága szerint	változása szerint		árbevétel	m HUF	%
1.	98.	Audi Hungária Motor Kft.	853 000	-46 695	-5,19
2.	100.	IBM Storage Products Kft.	543 819	-88 379	-13,98
3.	97.	Philips Magyarország*	533 001	-39 087	-6,83
4.	1.	Flextronics International Kft.	532 466	411 021	338,44
5.	2.	Nokia Komárom Kft.	341 034	185 199	118,84
6.	99.	Mol Magyar Olaj és Gázipari Rt.*	156 805	-55 496	-26,14
7.	96.	Opel Magyarország Autóipari Kft.	147 306	-29 992	-16,92
8.	3.	NABI Észak-Amerikai Járműipari Rt.*	101 793	34 139	50,46
9.	9.	Suzuki Rt.	99 012	14 354	16,96
10.	6.	Samsung Electronics Magyar Rt.	93 600	25 634	37,72
11.	42.	Alcoa Kőfém Kft.	90 115	1 563	1,77
12.	89.	Magyar Légiközlekedési Rt.*	79 295	-5 440	-6,42
13.	90.	Tiszai Vegyi Kombinát Rt.	70 370	-6 696	-8,69
14.	20.	Electrolux Lehel Hűtőgépgyár Kft.	64 631	4 639	7,73
15.	11.	Richter Gedeon Vegyészeti Gyár Rt.	64 538	10 375	19,16
16.	94.	Dunaferr-csoport**	59 585	-10 562	-15,06
17.	95.	BorsodChem Rt.*	59 502	-28 961	-32,74
18.	21.	Visteon Hungary Kft.	57 007	4 339	8,24
19.	91.	Delphi Packard Hungary Kft.	40 951	-6 756	-14,16
20.	93.	Sony Hungária Értékesítő és Szolgáltató Kft.*	39 527	-9 791	-19,85
21.	12.	Chinoin Gyógyszer és Vegyészeti Termékek Gyára Rt.*	38 279	10 222	36,43
22.	13.	Videoton Holding Rt.*	38 199	10 081	35,85
23.	15.	Magyar Villamos Művek Rt.	36 996	6 895	22,91
24.	87.	Rába Járműipari Holding Rt. *	34 605	-4 258	-10,96
25.	4.	Wallis-csoport**	34 294	30 648	840,59
26.	22.	MAL Magyar Alumínium Termelő és Kereskedelmi Rt.*	33 465	4 262	14,59
27.	14.	Pick Szeged Szalámigyár és Húsüzem Rt.*	32 237	7 329	29,42
28.	5.	Sanyo Hungary Kft.	32 125	30 552	1942,28
29.	27.	Egis Gyógyszergyár Rt.	31 878	3 024	10,48
30.	36.	Opel Southeast Europe Kft.	30 450	2 178	7,7
31.	7.	Robert Bosch Elektronika Gyártó Kft.	29 302	20 032	216,09
32.	84.	Panrusgáz Magyar-Orosz Gázipari Rt.	29 140	-2 755	-8,64
33.	18.	BPW-Rába Futóműgyár Kft.	28 301	5 448	23,84
34.	8.	TEMIC Hungary Kft.	27 973	17 208	159,85
35.	29.	ZF Hungária Ipari és Kereskedelmi Kft.	24 005	2 844	13,44
36.	83.	Alcoa Európai Keréktermék Gyártó Kft.	22 908	-2 518	-9,9
37.	33.	LuK Savaria Kuplunggyártó Kft.	21 990	2 334	11,87
38.	68.	Michelin Hungária Abroncsgyártó Kft.	21 525	-311	-1,42
39.	10.	Porsche Hungária Kereskedelmi Kft.	21 028	10 703	103,66
40.	73.	System Consulting Rt.	20 144	-439	-2,13
41.	19.	Henkel Magyarország Kft.	18 398	4 819	35,49
42.	16.	Nestlé Hungária Kft.	17 515	6 403	57,62
43.	44.	Bábolna Rt.	16 855	1 368	8,83
44.	30.	Unilever Magyarország Kft.*	15 860	2 688	20,41
45.	26.	Ikarusbus Járműgyártó Rt.	15 674	3 367	27,36
46.	38.	MKM Magyar Kábel Művek Rt.	15 253	1 812	13,48
47.	52.	Dunapack Papír és Csomagolóanyag Rt.	14 963	615	4,29
48.	59.	Taurus Gumiipari Rt.	13 821	328	2,43
49.	17.	LG Electronics Magyar Kft.	13 360	5 546	70,98
50.	85.	Csepeli Fémű Rt.	12 256	-3 854	-23,92

* Konszolidált adatok - Consolidated data

** Csoportszintű, nem konszolidált adatok - Non-consolidated data

Forrás: FigyelőNet <http://www.fn.hu>